

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
GENEL İKTİSAT PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİRİNCİ İZMİR İKTİSAT KONGRESİ
EKONOMİK FELSEFESİNİN
TÜRK EKONOMİSİNE YANSIMALARININ
ANALİZİ

Rıfat Erdinç BAĞDADI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mustafa ÖZATEŞLER

2010

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **“Birinci İzmir İktisat Kongresi Ekonomik Felsefesinin Türk Ekonomisine Yansımalarının Analizi”** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih/...../2009

Rıfat Erdiñ BADADI

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Rifat Erdinç BAĞDADI
Anabilim Dalı : İktisat Anabilimdalı
Programı : Genel İktisat Programı
Tez Konusu : Birinci İzmir İktisat Kongresi Ekonomik Felsefesinin
Türk Ekonomisine Yansımalarının Analizi
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 30.maddesi gereğince doktora tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	☐	OY BİRLİĞİ	☐
DÜZELTİLMESİNE	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
REDDİNE	☐		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ***
Öğrenci sınava gelmemiştir. **

* Bu halde adaya 6 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez, burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	☐	Evet
Tez, mevcut hali ile basılabilir.	☐	
Tez, gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐	
Tezin, basımı gerekliliği yoktur.	☐	

JÜRİ ÜYELERİ			İMZA
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme ☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme ☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme ☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme ☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme ☐ Red

,ÖZET:-

Birinci İzmir İktisat Kongresi ATATÜRK'ün kurmak istediği TAM BAĞIMSIZ devlet olma mücadelesinin önemli bir basamağıdır. Ekonomik bağımsızlık olmazsa bir devletin tam bağımsız olamayacağını tarihten çıkardığı için milletin alacağı ekonomik kararların kongrede saptanmasını istemektedir. Bu nedenle kongreden çıkan kararlar zamanla uygulanmıştır. Bu uygulamalar arasında geçici bir liberal dönemden sonra devletin öncülük yaptığı devletçi bir politika yanında özel teşebbüsü destekleyen eklektik bir Karma Ekonomi Modeli 1950 yılına kadar uygulanmış ve başarılı olmuştur.

Bundan sonra ülkede liberal politikaların ağırlık kazanmasıyla devletin sahip olduğu ekonomik kuruluşlar özelleştirilerek ATATÜRKÇÜ devletçilik anlayışı ortadan kalkmıştır.

Kurduğu Türkiye Cumhuriyetini koruma görevini de; TÜRK GENÇLİĞİNE emanet etmiştir.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ YAŞADIKÇA ATATÜRK DE YAŞAYACAKTIR
VE “ TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLELEBET YAŞAYACAKTIR ”

Anahtar Sözcükler:-

ATATÜRK, TAM BAĞIMSIZLIK, EKONOMİ, TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ABSTRACT:-

The First Economic Congress of İzmir is an important step of ATATÜRK's efforts for making an absolute independent state. He realised from the history that a state can never be an absolute independent state without having the economic independence and for this reason he was expecting the congress to put the conditions of these economic resolutions as the national economic decisions. After a temporary time of economic liberation, an eclectic policy called; Mixed Model of Economy applied as a state controlled policy which was spearheaded by the government while supporting free enterprise up to the year 1950 with success.

Afterwards, as the liberal policies gained more importance, government owned economic institutions were privatised and as a result of this the understanding of state controlled policy of ATATÜRK was terminated.

He gave the obligation of defending the Turkish Republic founded by him to the Turkish Youth.

As long as Turkish Republic lives ATATÜRK will live and;
“ TURKISH REPUBLIC WILL LIVE FOREVER ”

Key Words:

ATATÜRK, ABSOLUTE INDEPENDENCE, ECONOMY, TURKISH
REPUBLIC

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ (S. ii)

TUTANAK (S. iii)

ÖZET (S. iv)

ABSTRACT (S. v)

GİRİŞ:- (S. 1)

BİRİNCİ BÖLÜM:- (S. 3 – 18)

I) OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN GELİŞMESİNDE VE YIKILMASINDA TOLERANSIN ETKİSİ:- (S. 3)

II) İZMİR İKTİSAT KONGRESİ ÖNCESİ OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN EKONOMİK DURUMUNA KISA BAKIŞ (S. 5)

A) Tarım Kesiminin Durumu (S. 5)

B) Ticaret Kesiminin Durumu (S. 7)

1) Ticaret Anlaşmaları (S. 8)

2) Dış Borçlar (S. 11)

3) Bankacılık (S. 15)

C) Sanayi Kesiminin Durumu (S. 16)

İKİNCİ BÖLÜM:- (S. 19 – 61)

I) İZMİR İKTİSAT KONGRESİNİN HAZIRLANIŞI:- (S. 19)

II) KONGRENİN AMAÇLARI:- (S. 22)

III) KONGREDE KABUL EDİLEN EKONOMİK ESASLAR (S. 25)

A) Misak-I İktisadi Esasları (S. 25)

B) Çiftçi Grubunun İktisadi Esasları (S. 26)

C) Tüccar Grubunun İktisadi Esasları (S. 28)

D) Sanayi Grubunun İktisadi Esasları (S. 31)

E) İşçi Grubunun İktisadi Esasları (S. 32)

F) Tutanak (Konuya İlişkin Özel Duyuru) (S. 33)

IV) İZMİR İKTİSAT KONGRESİNİN DEĞERLENDİRMESİ (S. 34)

A) Misak-I İktisadi Esaslarının Değerlendirmesi (S. 34)

- B) Çiftçi Grubu İktisadi Esaslarının Değerlendirmesi (S. 35)
- C) Tüccar Grubu İktisadi Esaslarının Değerlendirmesi (S. 38)
- D) Sanayi Grubu İktisadi Esaslarının Değerlendirmesi (S. 40)
- E) İşçi Grubu İktisadi Esaslarının Değerlendirmesi (S. 41)
- V) İZMİR İKTİSAT KONGRESİNİN ETKİLERİ (S. 41)
 - 1) Tarımdaki Etkileri (S. 42)
 - 2) Ticaretteki Etkileri (S. 43)
 - 3) Sanayideki Etkileri (S. 45)
 - 4) İşçi Haklarına Etkileri (S. 47)
 - 5) Siyasal Haklara Etkileri (S. 48)
 - 6) Sosyal Haklara Etkileri (S. 48)
 - 7) Hukuksal Haklara Etkileri (S. 49)
 - 8) Eğitim Haklarına Etkileri (S. 50)
- VI) ATATÜRK'ÜN İZMİR İKTİSAT KONGRESİNDEKİ KONUŞMASI
ve DEĞERLENDİRMESİ. (S. 51)

SONUÇ:- (S. 62)

KAYNAKÇA (S. 64 – 66)

GİRİŞ

Bu tezin dayandığı temel hipotez; ATATÜRK'ün İzmir İktisat Kongresinde yaptığı konuşmada ortaya konulan tarih bilincine dayanmaktadır. ATATÜRK'ün konuşmasının yer aldığı bölümde doğrudan kendisinden aktarılacağı gibi, onun yaptığı tespit; şimdiye kadar milli bir devir yaşamadığımız ve dolayısıyla tam bağımsız milli bir ekonomiye sahip olamadığımız dolaylı milli bir tarihe de malik bulunmadığımız şeklindedir.¹ Yabancı devletlere ve onların Osmanlıdaki uzantılarına tanınan haklar, ayrıcalıklar, karşılığında hiçbir şey almadan sadece padişah lufu olarak yapılan antlaşmalarla verilen imtiyazların ve aşırı borçlanmaların sonuçta devleti nasıl yıkıma götürdüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenle öncelikle Osmanlı'nın gelişme döneminde olumlu etkisi olduğunu düşündüğüm; yabancılara karşı toleransın diyalektik etkisi ele alınacak ve günümüzde de devam eden örnekleri sonraki ilgili bölümlerde daha etraflı bir şekilde sunulacaktır. Daha sonra Osmanlı ekonomisindeki sektörler kısaca ele alınarak, baştaki hipoteze uygun olarak tarım, ticaret, sanayi kesimlerinin yapısal özelliklerinin ve borçlanmaların, çöküşü nasıl hazırladığı ortaya konulacaktır.

Osmanlı'nın Tanzimat'la başlayan batılılara övgü ve azınlıklara yeni haklar verilmesi öyle aşırılaşmıştı ki ortaya çıkan "Tanzimat Edebiyatı" yazarlarının yerli ve yabancı patronlarca finanse edilmesi dedikodularıyla bazı edebiyat tarihçileri bu öneme; "Tanzimat Edebiyatı" yakıştırmaları yapmışlardır. Nihayet; 1. ve 2. Meşrutiyetle en uç noktaya çıkan batılılaşma hareketi içinde toprak bütünlüğünün korunabilmesi için, İttihat ve Terakki Partisinin bir çare olarak gördüğü Meşrutî İdare ve yabancılara daha fazla hak uygulamasının, ATATÜRK'ün yapmak istediklerinden köklü farkı ele alınarak diyalektik bir sonuç çıkarılacaktır. Bu dönem; milliyetçi akımların doruk noktasına çıktığı ve kaçınılmaz sonun habercisi olduğu bir evre olarak görülmektedir. Şüphesiz bu dönemde Çanakkale Savaşlarıyla Türk Milliyetçiliği de zirve yapmış ve kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli harcını oluşturmuştur. Diğer bir husus da Birinci Dünya Savaşı ile birlikte İttihat ve Terakki yönetiminin kapitülasyonları kaldırarak; "İktisadi Milliyetçilik" olarak adlandırılan milli bir ekonomi politikası uygulamaya çalıştıklarıdır. Ancak patron değiştirir gibi

¹ Prof.Dr. Ayşe AFETİNAN, İzmir İktisat Kongresi, s.58

Almanlara avantaj sağlandığından, onlarla birlikte savaş kaybedilince daha ağır şartlarla kapitülasyonlar geri gelmiştir.²

Ortaya konulmak istenen diğer önemli bir konu da ATATÜRK'ün Devletçilik anlayışının 1946'lıardan sonraki akıbetidir. Burada da -başta vurgulanana bağlı olarak- ortaya çıkan yeni iktidarların sözde ATATÜRKÇÜ fakat uygulamada hızla ondan uzaklaşan ekonomi ve siyaset anlayışları, egemenliği sulandırma politikaları ve tekrar yabancılara liberal ekonomi çerçevesinde tanınan haklarla başlayan ve buna henüz tahammülü olmayan sosyal ortamın tepkisini, liberallerin bu tepkiyi nasıl kendileri lehine çevirebildiklerini ve nihayet bu liberalleşmenin Ülkemizde ulaştığı tepe noktası olarak 2000'li yıllarda iktidara gelenlerin yaptığı özelleştirmelerle nasıl başlanan noktaya geri dönüldüğünü anlatmaya çalışacağım.

Bu çalışmamda ortaya konulanların belgelenmesi açısından; kendimin yaptığı ilk kaynakları araştırıp bulmak gibi bir akademik araştırma yerine, yerli ve yabancı ünlü akademisyenlerin çalışmalarından yararlanılmıştır. Sadece diyalektik çıkarsamalar bana ait olup, ortaya konulanlarda bir orijinallik isteniyorsa bu noktalarda aranmalıdır.

Bütün yazı boyunca belirli bir fikir çerçevesinde kalarak, ona uygun materyallere ve örneklere yer verilip tutarlı olmaya çalışılmıştır. Ancak konunun ekonomi yanında siyasi boyutunun da bulunması nedeniyle farklı fikre ve ideolojilere sahip olanlar için eleştiriye her zaman açık tarafları bulunmaktadır. Her şeye rağmen bunlar; doğruları ile olduğu kadar yanışlarıyla da benim düşüncelerimdir.

² Yahya S.TEZEL, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, s.86

BİRİNCİ BÖLÜM:-

I) OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN GELİŞMESİ VE YIKILMASINDA TOLERANSIN ETKİSİ

Osmanlı İmparatorluğunun batıda yaptığı fütuhatlarla kazandığı toprakları genişletip yükselmesine veya zamanla bu topraklardakilerin giriştikleri özgürlük hareketleriyle gerileyip yıkılmasına, belki birçok neden bulunabilir ancak en önemli sebebin TOLERANS olduğu, toleransın; önce toprak genişlemesini sağladığı fakat bu toprakları elde tutmak için sürekli azınlıklara ve yabancı devletlere verilen hakların artması sonucu bağımsızlık hareketlerini tetikleyip imparatorluğu parçaladığı kanısındayım. Tolerans bu sürecin diyalektik bir faktörü olup hala daha Türkiye Cumhuriyeti'nde çeşitli insan hakları, demokratik açılımlar, birtakım uluslar arası antlaşmalar v.s şeklinde devam etmektedir. Bazen bu hakları tanımamız varolmamızın şartı halinde algılanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu 1299' larda kurulduğu zaman Avrupa ülkelerinde feodal bir düzen hüküm sürmekteydi.³ Toprakta çalışan insanlar sanki onun bir parçası olarak SERF durumundaydılar. İnanış olarak Hıristiyanlık en yaygın ve baskıcı bir etkiye sahipti. Aristokrat sınıfın belirli asalet unvanlarına göre soylulara dağıtılmış olan arazilerde boğaz tokluğuna çalışan ve hiçbir şekilde sahip olduğu tabakadan başka bir tabakaya geçemeyen kastik bir yapı içinde insanlar; soylular ve rahipler sınıfının arasına sıkışmış haldeydiler. Belki şövalyeler sınıfının durumu biraz daha iyi denebilirdi ama; Alexander Dumas Pere' nin, "Üç Silahşörler" inde silahşörü; "Ben ne zaman Baron olacağım" diye konuşturması veya "Monte Kristo Kontu"nda yeniden kontluğunu elde etmek için verilen mücadele örnekleri, oldukça ilginçtir. Feodal beyler tarafından gündüz işleri bitince güvenilmedikleri için gece kalenin dışına çıkarılan ve kale burçlarının altında barındığından sonradan adı; "Burjuva" olarak anılanların, 1789 Fransız İhtilaliyle verdikleri mücadele de, sanayi çağında onların karşıtı kabul edilen proleterlerin de amacı aynı olup toplumdaki paylaşımından daha fazla elde etmek ve iktidar olmaktır. Kısaca tarih bu mücadelenin tarihidir.

³ Arif ERSOY, İktisadi Teoriler ve Düşüncelerin Gelişme Tarihi, s.47

İşte Osmanlı akıncıları; Anadolu'nun karşı topraklarına geçmesi ile birlikte uzandıkları bölgelerde, önceleri korku ve dehşet uyandırmalarına karşılık zamanla halk için bir nevi kurtarıcı olarak görülmeye başlanmışlardır. Osmanlıdaki toprak düzeni tımar⁴ esasına göre sipahilere devletçe verildiği ve onlar da işletme yani toprağı kullanma hakkını köylüye uygun bir kira karşılığı verdiklerinden toprakla alınıp, satılan bir serf özelliğı taşıyor, toprağı dilediğı gibi serbestçe işliyor ve sipahiye yıl sonu belirli bir ücreti ödüyordu. Böylece Akıncılar ele geçirdikleri topraklardaki feodal beyleri bir kenara iterek uygun buldukları çalışanlara bu toprakları işletme hakkını verip bir nevi kölesi olduğı derebeyinden kurtararak oraya kendi düzenini getirmiş oluyordu. Bu durum daha önce ezilen insanlar için feodal beylerden bir kurtuluş ve haliyle Osmanlı'ya duyulan sempatinin de artmasına neden olmuştur. Hatta bu nedenle Müslümanlığı tercih ederek Hıristiyanlıktan çıkanlar vardır. Şimdi Balkanlarda ezilenler bunların torunlarıdır.

Din , dil, ırk gibi ayırımlar yapmadan büyük bir toleransla yaptığı bu uygulamalar dolayısıyla Osmanlı akıncıları bir kurtarıcı olarak aranır duruma gelmişlerdi. Zamanla üstelik Osmanlının en güçlü olduğı dönemde Avrupa'daki bazı devletlerle yapılan ticaret antlaşmaları ve verilen imtiyazlar öylesine artmıştı ki bu durum devletin bağımsızlığını kaybederek bu hakları kullanan azınlıkları ve yabancı devletleri Osmanlının gerçek egemeni yapmıştır. Daha sonraki bölümlerde bunun örnekleri ve ATATÜRK'ün İzmir İktisat Kongresindeki konuşmasında sahip olduğı tarih bilincinin içeriğini ele alacağım.

Şüphesiz koca bir imparatorluğun yükseliş ve çöküş nedenini bir tek toleransa bağılı olarak açıklamak çok doğru değildir. Monist açıklamaların sosyal bilimlerde pek de isabetli olmadığını bilmekteyim. Yapmak istediğim toleransın diyalektik etkisini vurgulamaktan ibarettir. Tarihimizde başka ülkelere tanıdığımız haklar sonucunda ekonomik olarak kayıplarımızı gösteren istatistik analizler fazla incelenememiştir. Mesela Fatihin veya Kanuninin bahşettiğı imtiyazlar nedeniyle aleyhimize gelişen ticari ve ekonomik neticelerle ilgili istatistik destekli veriler yoktur. Sadece spekülâtif olarak bazı sonuçlar çıkarılabilir. Ancak siyasi sonuçlarını zaman içinde daha etkili olarak gördüğümüzü de kimse inkar edemez. Kısaca sebep sonuç ilişkisi vardır diyebilmek için mutlaka kantitatif olarak ortaya konulması şart değildir. Ancak bu tarz analiz yapanların; peşin hükümlü, taraflı, ideolojik davrandığı şeklinde

⁴ Prof. Dr. Coşkun ÜÇÖK- Prof. Dr. Ahmet MUMCU, Türk Hukuk Tarihi, s. 250

bazı çevrelerce suçlanmaları doğal olduğu kadar bu suçlamalarda bulunanlar da birtakım menfaatleri olduğundan taraflı ve ideolojik hareket etmektedirler.

II) İZMİR İKTİSAT KONGRESİ ÖNCESİ OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN GENEL DURUMU

A) TARIM KESİMİNİN DURUMU:-⁵

Bilindiği gibi Osmanlı toprak sistemi DİRLİK esasına göre yapılmıştı. Bu sistem zamanla bozulduğundan 1703 yılında Girit Adasında kaldırılmış ve Tanzimat'la birlikte de tamamen lağvedilerek 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunnamesiyle MİRİ toprakları kullananlara zilyetlik verilmiştir. Bu kanunnameye göre :

- MİRİ ARAZİLER: Mülkiyeti devletin olan bu topraklar özel kişilerin zilyetliğine
- MEVKUF ARAZİLER: Vakıf topraklar olup kullanılmak üzere mürislerine,
- MEMLÜK ARAZİLER: Özel mülk topraklar olup sahiplerince,
- METRUK ARAZİLER: Kamusal araziler olup herkesin kullanımına,
- MEVAT ARAZİLER: Sahipsiz topraklar olup; kıraç, çalılık, ormanlık, dağlık ve uzak yerler olarak ayrılmıştı.

Bu kanun bekleneni vermediği için 1867 de çıkarılan İntikal Kanunu ile miras hakkı genişletilerek yabancılara da Osmanlı'da toprak mülkiyetinin yolu açılmıştır. 1910 da ise bu kanunun kapsamı genişletilerek, hiçbir karşılık ödenmeden bazı kişilere ve bunların akrabalarına toprak sahibi olmaları sağlanmıştır. Zamanla artan vergi ve baskılarla zorda kalan köylünün düşen tarımsal üretime paralel olarak avantaj, ayanlara ve işbirliği yaptığı sarraflara geçmiş, onların da yabancı patronlara çalışmalarından dolayı dış sermayenin mülkiyeti altına girmiştir. Nitekim İngilizler yasadan yararlanarak Osmanlıda kurdukları şirketlerle Batı Anadolu'dan birçok arazi almıştır. Bugün İzmir'in çeşitli semtlerini gezerken gördüğümüz muazzam konakların sahipleri⁶ bu şirket hissedarlarıdır. Gerçi bugün bazıları yıkık durumda bulunuyorlar ama kültür değerlerimizi yaşatmak adı altında hazinenin bu yerlerin restorasyonu için harcadığı paralar dudak uçuklatacak

⁵ Cihan DURU- Kemal TURAN- Abdurrahman ÖNGEOĞLU, Atatürk Dönemi Maliye Politikası,1.,s.120

⁶ Doç.Dr.Ali İhsan BAĞIŞ,1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100.Yılı Sempozyumu,İzmir Tic. Od s.49

miktarlara ulaştığından bazılarının restorasyon çalışmaları askıya alınmıştır. Alsancak,Buca,Göztepe,Karşıyaka ve özellikle Bornova'da bu arazilere ve içindeki köşklere rastlıyoruz.Nitekim Bornova'daki Paterson Köşkü örnek olarak verilebilir. Bu köşkün önemi isminde yatmakta olup; "Baba ve Oğul" (Father-Son) ikilisini çağrıştırmaktadır. Yani Hıristiyanlık sembolüdür. Aynı şekilde Ege Üniversitesi ve hastanesinin olduğu yerler, Bornova Anadolu Lisesinin kampüsü ve etrafındaki geniş araziler ünlü levanten Giraud'a ait olup Milli Eğitim Bakanlığına bağışlanmıştı. Bıraktığı konağı ise otuz yıl öncesine kadar oğlu tarafından kullanılmaktaydı.⁷

Şimdi o dönemde İngilizler ve yerli ortaklarının Osmanlıda kurduğu tarım şirketlerini aşağıdaki tabloda gösterelim:⁸

TABLO-1
İNGİLİZLERİN KURDUĞU ŞİRKETLER
VE BATI ANADOLUDAN SATIN ALDIĞI ARAZİLER

Şirket Adı	Alınan Toprak Miktarı (Dönüm)	Bölge
A.O. Clarke.....	72000	Kuşadası
G. Meredith.....	12000	Aydın
Y.H. Hutchinson.....	1556	Tire
W.G. Maltass.....	122592	-
F. Whittall.....	18868	Tire
G. Minordo.....	8800	-
R. Wilkin.....	130228	-
A.S. Perkins.....	16360	Bornova
D. Baltazzi.....	247000	-
M. Wolff.....	16000	-
A. Edwards.....	80000	Buca
H.Abbott.....	75472	-
Smyrna Vineyard		
And Brandy Distillery Ltd.....	25200	-
E. Rurser.....	2000	Aziziye
Asia Minor Cotton Company..	36800	Nazilli
Y.B. Paterson.....	47480	-
A. Castor.....	6000	-
J. Rees.....	30000	-
J. Adrich.....	6000	Aydın
G. Gregoriades.....	5160	Ayasluğ
E. Lee.....	3040	İzmir
S.J. Hadkinson.....	2040	-

⁷ Yahya S. TEZEL, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, s.84 (Yazarın benzer bir anısı)

⁸ Cihan DURU- Kemal TURAN- Abdurrahman ÖNGEOĞLU, Atatürk dönemi Maliye Politikası, s.124

M. Baltazzi.....	82000	Bergama
.....		
T O P L A M.....	1046596 Dönüm ⁹	

(7 nolu dipnottaki eserde sadece İngilizlerin 1857-1892 yılları arasında; 2 600 000 dönüm arazileri olduğu yine İngiliz kaynaklarına göre belirtilmektedir Bu da yukarıdaki toplam alanın ikibuçuk katı kadar bir alana tek başına İngilizler sahip olduğu anlamına gelmektedir, yani 50 kilometre kareden daha büyük bir arazi. Bu daha bilinenler.)

Verilen tablodaki değerlere göre bir dönümün 1000 metre kare olduğundan hareketle karşımıza 1046596000 metre kare,yani yaklaşık 33 kilometre karelik bir arazi çıkmaktadır hem de Batı Anadolu'nun en verimli bölgesinde. Bu miktarı Bugün Avrupa'daki bazı devletlerin yüz ölçümlerini göz önüne getirip kıyasladığınızda şaşkınlığınızın daha da artacağı kuşkusuzdur. Ancak bu durum görülenin bir kısmı olup 1858 arazi kanunnamesi ile Doğu ve Güneydoğuda büyük arazilere el koyan birtakım güçlü kişiler köylü üzerinde denetimi ele geçirerek feodal bir düzen yaratarak, bugün Ülkemizdeki toprak ağalığının temellerini atmışlardır¹⁰.

Bunun sonucu Avrupa'daki sanayisi gelişmiş,başta İngiltere,Almanya İtalya, Fransa ve Amerika gibi ülkeler kendi sanayilerine ham madde sağlamak amacıyla özellikle Batı Anadolu'da, mensucat sanayileri için pamuk, sigara fabrikaları için tütün, şarap fabrikaları için üzüm yetiştirilmesini destekleyerek bazı şirketler kurmuştur. Ancak yapılan ticaret anlaşmalarıyla hammadde ihtiyaçlarını Osmanlıdan gümrüksüz elde etme imkanı bulduklarından hazinenin gelirlerinde düşüş ortaya çıkmıştır. Önceleri çiftçiler, üretim artışı nedeniyle geçici bir rahatlama dönemi yaşamışsa da ihraç edilen ülkelerdeki ekonomik bunalımlar nedeniyle taleplerindeki oynamalar sonucu beklenen elde edilememiştir.

B) TİCARET KESİMİNİN DURUMU:-

Bilindiği gibi Osmanlı'da ticaretle uğraşanlar daha çok, azınlıklardı ve özellikle bunlar arasında, Rum, Ermeni, Yahudi ve son zamanlarda İngiliz, Fransız, İtalyan, Alman hatta Amerikalı Levantenler bulunuyordu. Sayının bu kadar fazla

⁹ Yahya S. TEZEL, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, s. 74

¹⁰ a.g.e., s.73

olmasının sebebi zaman içinde Osmanlının yaptığı ticaret anlaşmaları nedeniyle adı geçen ülkelere verdiği ayrıcalıklardan kaynaklanmaktadır. Anlaşmalarla birtakım ülkelere; ekonomik, siyasi, mali, hukuki, dini ve sosyal haklar verilerek KAPİTÜLASYONLAR yaratılmıştır. Devletin ilk kurulduğu yıllardan itibaren önemsiz özellikler taşıyan bu haklar istenildiği zaman iptal edilebilmelerine karşılık, Osmanlının son dönemindekilerin iptali mümkün olmadığı gibi “Duyunu Umumiye” denilen kuruluşun İmparatorluğun vergilerini toplama, borçlarını ödeme yetkisine sahip oluşu nedeniyle bir anlamda devlet içinde devlet haline geldiği söylenebilir.

1)TİCARET ANLAŞMALARI:-

Bu anlaşmaların önemli olanlarına kısaca değinelim:¹¹

- 1365 tarihinde; I. Murat ile Ragusa Cumhuriyeti arasında,
- 1397 tarihinde; Yıldırım Beyazıt ile Bizanslılar arasında,
- II. Murat ile Bizans, Venedik ve Toscana arasında,
- Fatih ile Bizans, Venedik ve Toscana arasında,
- II. Beyazıt ile Bizans, Venedik ve Toscana arasında,
- 1514 tarihinde; Yavuz Selim ile Ancona Devleti arasında,
- 1535 tarihinde Kanuini Fransaya; siyasi, ticari, adli, mali, idari ve dini kapitülasyon verdi.

Uluslar arası nitelik taşıyan bu antlaşmaya göre; Fransız vatandaşları Osmanlı ülkesinde 10 yıl sürekli kalması halinde geçerli vergileri ödeyeceklerdir.Daha kısa süre kalanlar vegiden muafır. (Buna karşılık Fransa’da kalan Osmanlılar için böyle bir haktan söz edilmiyor). Mütakabiliyet esasına göre; her iki ülke vatandaşları yasaklanmamış her türlü malı vergisini ödemek şartıyla alıp-satma , ülkeden çıkarma veya ülkeye sokma, gönderme veya değiştirme kakına sahiptir. Bu anlaşma hükümdarların ömürleriyle sınırlıdır.(Buna rağmen öldükten sonra da sürekli yenilenmiştir).

- 1569 yılında Fransızlara Osmanlı ülkesinde vergi muafiyeti tanınarak Fransız bayraklı gemilerin ülke sularında seyrüseferine izin verilmiştir.
- 1581 yılında III.Murat ; III. Henri’ye Osmanlı sularında seyreden gemilerden sadece Fransa’ya ait olanlarının Fransız bayrağı çekme hakkını tanımıştır.
- 1604 yılında I. Ahmet , IV. Henri ile yaptığı anlaşmayla Fransa’nın ticari hakları korundu.

¹¹ Cihan DURU- Kemal TURAN- Abdurrahman ÖNGEOĞLU, Atatürk Dönemi Maliye Politikası,s.96 devamı

- 1673 yılında IV. Mehmet, XIV. Louis ile yaptığı anlaşmada Fransızların Osmanlı ile yaptığı ihracat ve ithalattan alınan %5 oranındaki vergiyi %3'e düşürdü.

-1740 yılında I. Mahmut, XV: Louis ile yaptığı anlaşmada kendisinden sonraki padişahları da bağlayan bir anlaşma yaparak Osmanlı memurlarının Fransız vatandaşlarının evine giremeyeceğini kabul ederek onlara vergiden bağışıklık ve gümrük resimlerinin artırılmayacağı hakkını tanıdı.

- Buna benzeyen anlaşmalar İngilizlerle de yapılarak Osmanlı devleti tek yanlı olarak kendini bağlamıştır. Bu devletler en fazla müsaadeye layık ülkeler kabul edilerek sonradan diğer bazı Avrupa ülkeleri de aynı statüye alınmıştır. Mesela İngilizlerle 1838 yılında yapılan Balta Limanı Ticaret Sözleşmesi, Osmanlıyı sömürgeleştirme yönünde en etkili olanlardandır. Bu anlaşma ile batı kapitalizmi Osmanlı üzerinden dünyaya hakim olmak için globalleşmenin daha o zamanlar adımlarını atmaktaydı. Bu anlaşma ile Osmanlı devleti batılıların satın alacağı veya Osmanlıya satacağı ham veya mamul mallardan vergi almayacağını, ithal mallardan gümrük almayacağını, ihraç mallarının gümrük vergilerini ve yabancı tüccarların -tezkereye bağlı olarak- yerli mal satın alma yasaklarının kaldırılmasını kabul ediyordu. Bunun sonucu olarak ülkede fiyat dengesini sağlamak için bu malların vergilenmesi işinde tek yetkili kurum ortadan kalkmıştır. Yerli sektör rekabet yapamadığından piyasadan silinmeye başlamış ve ülke yabancı malların hakimiyetine girmiştir. Haliyle yabancı firmalar zamanla piyasa kontrolünü ellerine geçirerek ülkedeki ham maddeyi daha düşük fiyata almak ve kendi sanayi ürünlerini daha pahalı satmak imkanı bulmuşlardır. Osmanlı'nın tarım ürünlerine uyguladığı ihracat ve ithalat ve kendi piyasasını kontrol ettiği tüm mekanizmalar ve yasaklar kalktığından batıdaki fabrikalar daha uygun fiyatla ham madde bulma imkanı elde etmişler, batılı kapitalist kuruluşlar rakipsiz bir duruma gelerek , Osmanlı ülkesinde ticaretin tek sahibi olmuşlardır. Bununla sömürgeleştirme dönemi başlatılmıştır.

Bu anlaşmanın bir benzeri 1861 yılında Fransa'yla de akdedilmiştir. Ancak Balta Limanı Anlaşmasından daha avantajlı olarak; Osmanlı ihracat resimleri yedi yıl içinde ortadan kalkıyor, ithalat resimleri ise artırılarak vergi iadesi kavramı ticari hayatımıza girmiş oluyordu. Boğazlardan geçiş konusunda da Fransız ticaret gemilerine mahsus olmak üzere gümrük resimleri kaldırılıyordu.

Benzeri anlaşmalar Birçok Avrupa ülkesi ve Amerika ile de yapılarak onlara da bu ayrıcalıklar tanınmış fakat yerli üreticiler, sanayiciler nedense unutulmuştur. İşte ATATÜRK'ün milli devlet olamadığımız sonucuna varması bundandır. Korunan

bir Batı Kapitalizmi ve ülkedeki temsilcileri olan azınlıklar ve horlanan bir yerli üretici ve halk.

Doç Dr. Zafer Toprak¹², Tanzimat dönemi Osmanlı yönetiminin bu anlaşmalarla uyguladıkları gümrük politikalarını mali kaygılardan dolayı yaptıklarını ve sonuçta ülkede gümrük gelirlerini artırmayı amaçladıklarını belirtmekte ve sürekli artan dış ticaret hacminin devlete önemli gelir getirdiğini ifade etmektedir. Anlaşma metinlerindeki gümrük vergilerinin sıfırlanması ve birtakım gümrük resimlerinin zamanla tamamen ortadan kaldırılacağı maddeleri düşünülürse bu çıkarsamanın çok romantik olduğu kanısındayım. Ancak ilk günlerde kısa bir süre için bazı iyileşmeler görülmesine, tarımda üretim artışı sağlanmasına karşılık, dizginleri eline geçiren batılı tüccarlar yerli ekonomiyi tamamen çökertmişlerdir. Ayrıca bu iyileşme bilhassa mensucat sanayisi ham maddesi pamuk ve Avrupa sanayi kuruluşlarının ihtiyacı olan diğer tarım ürünleri için kısa bir süre gerçekleşmiştir. Yabancı tüccarların borç batağına soktuğu devlet yanında çiftçiyi de aynı sarmalın içine alarak üretimini ucuza kapattığı, bir süre sonra ihracattaki hızın kesilerek durma noktasına geldiği gözlemlenmiştir. Ayrıca bu malların ihracatını da azınlık veya yabancıların kurduğu firmaların yaptığı, hatta satın aldıkları geniş arazilerdeki ürünlerini ihraç ettiği düşünülürse kimin kesesinin dolduğu daha iyi anlaşılır kanısındayım. Nitekim dipnotta verilen kitabında, Yahya S. Tezel;¹³

“Yabancılar büyük araziler edinerek ihracata yönelik plantasyon tipli işletmeler kurması yönündeki en önemli gelişmeler Ege Bölgesinde görüldü. Orhan Kurmuş’un İngiliz belgelerine dayanarak yaptığı çalışma, İngilizlerin 1867’den de önce Ege’de arazi edinmeye başladıklarını, ancak bu olayın 1867’den sonra çok güçlendiğini göstermektedir. İngiliz uyruklu özel ve tüzel kişiler 1857 ile 1892 yılları arasında İzmir yöresinde 2 600 000 dönüm tarım alanı satın almış, pamuk plantasyonları ve üzüm bağları kurmuşlardı. Amerikan İç Savaşı’ndan sonra Anadolu pamuğuna karşı dış talebin düşmesi ve 1894 de phyloxera salgınının bağları tahrip etmesi sonucunda bu işletmeler 20. yüzyılın başlarına doğru ortadan kalkmışsa da, Ege’nin tarım yapısında kalıcı izler bırakmıştır” diyor.

¹² Doç. Dr. Zafer TOPRAK, 1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı İzmir Ticaret Odası Sempozyumu, s.24

¹³ Yahya S. TEZEL, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, s.74

Bu konuya statistik bir yorum getirmek için 1839 yılı İzmir'in, dört ülke ile olan İhracat ve İthalatına bakalım:¹⁴

TABLO-2

Ülkeler	İthalat	İthalattaki Pay (%)	İhracat	İhracattaki Pay (%)
İngiltere	242.208	35.5	433.512	30.0
Fransa	45.376	6.7	306.372	21.4
A.B.D.	132.924	19.5	174.432	12.2
Rusya	46.984	6.9	56.756	4.0
Toplam	467.492	68.6	971.072	67.6

1839 Tanzimat Fermanının ilanıyla birlikte tablodan da görüldüğü gibi; İngiltere'den yapılan ithalat ilk sırada olmak üzere; daha çok yapısı itibarıyla pamuklu dokuma ürünleriyle kahve ve demir - çelik oluşuyordu. Fransa'dan ithal edilenler ise daha çok yünlü mamullerdi.Yapılan ihracatta ise İngiltere'nin dokuma sanayinde kullanılan; pamuk, pamuk ipliği, ipek, halı ,kök boya hammaddesi ,palamut, sünger,incir ,üzüm gibi mamul olmayan mallardı. Bu dört ülke ithalat ve ihracatın yaklaşık % 70'ine sahiptiler. Bunlara bakarak İzmir limanının oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz.

2) DIŞ BORÇLAR:-¹⁵

- 1840 Borçlanması:-

Yalçın Doğan; "IMF Kısacında Türkiye" isimli eserinde ilk dış borçlanmanın 1840 yılında İngiltere'deki bir bankadan sağlandığını kaydetmektedir. Daha sonra II.Mahmut düştüğü mali kriz nedeniyle İngiltere'den borç istemişse de şartlarının ağırlığı nedeniyle kabul etmemiştir.

- 1854 Borçlanması:-

Kırım Savaşının harcamalarının karşılanması için, Londra ve Paris'teki bankalardan toplam 3,300,000 Osmanlı Altını 33 yılda ödemek üzere borç alınmıştır. Bu borcun ele geçen miktarı 2,514,913 Osmanlı altını olup 785,087 Osmanlı altını olan kısmı faiz ödemesidir. Padişah Mısır'dan alacağı vergileri ipotek göstermiştir.

-1855 Borçlanması:-

¹⁴ Doç.Dr. Ali İhsan BAĞIŞ, 1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100Yılı İzmir Ticaret Odası Sempozyumu,s.49

¹⁵ Cihan DURU- Kemal TURAN- Abdurrahman ÖNGEOĞLU, Atatürk Dönemi Maliye Politikası,s.78-94.alıntı

Yine Kırım Savaşı için İngiltere'den; 5,500,000 Osmanlı Altını yapılan borçlanma karşılığı İzmir gümrük gelirleri ipotek gösterilmiştir.

-1858 Borçlanması:-

Kırım Savaşı Sonrası İngiltere'den; 5,500,000 Osmanlı Altını 33 yıl ödeme süreli borç alınmıştır. Borca karşılık İstanbul gümrüklerinin gelirleri ipotek gösterilmiş ve gümrükleri denetleme hakkı tanınmıştır.

- 1860 Borçlanması:-

Devlet galata Bankerlerine olan borçlarını ödeyebilmek için Fransız banker Mires'ten; 1,400,586 Osmanlı Altını borçlanmıştır. Ancak borçlanma başarılı olmamıştır.

- 1862 Borçlanması:-

Yine Fransa'dan 8,800,000 Osmanlı Altını borç alınarak karşılığında, tütün, tuz, damga resimleri ve temettü vergisi ipotek gösterilmiştir.

- 1863 Borçlanması:-

Galata Bankerlerine olan borçların ödenmesi için Osmanlı Bankası'ndan; 8,800,000 Osmanlı Altını 23.5 yıl süreli borç alınmış ve karşılığında Bursa ve Edirne'nin ipek vergileri ile İzmir, Balıkesir ve Midilli illerinin zeytinyağı vergisi ve bazı illerin tuz ve gümrük gelirleri ipotek gösterilmiştir.

- 1865 Borçlanması:-

Devlet bütçe açıklarını kapatmak için Osmanlı Bankasının oluşturduğu bir konsosiyumdan 6,600,000 Osmanlı Altını 21 yıllığına borçlanarak karşılığında Ergani Bakır Madenleri gelirleriyle ağnam gelirlerini ipotek göstermiştir.

- 1869 Borçlanması:-

Yine bütçe açıklarını kapatmak için Fransız bankalarından 33yıl süreli 24,000,000 Osmanlı Altını borç alınmış; karşılığında Anadolu'nun ağnam vergileri ipotek gösterilmiştir.

- 1870 Rumeli Demiryolu Borçlanması:-

Rumeli demiryolunun yapımı için Belçikalı bankerler aracılığıyla 34,848,001 Osmanlı Altını 99 yıllığına borç alınmış ve karşılığında Mısır vergileri ipotek gösterilmiştir.

- 1871 Borçlanması:-Bütçe açıklarının kapatılması için Fransızların oluşturduğu bir konsorsiyumdan 6,270,000 Osmanlı Altını borçlanılmış ve karşılığında Mısır vergilerinin geri kalanı ipotek gösterilmiştir.

- 1872 Borçlanması:-

Bütçe açıklarının kapatılması için bir Fransız kredi konsorsiyumundan 12,238,820 Osmanlı Altını borç alınmış ve karşılığında Selanik, Edirne, Tuna İlleri gelirleri ile Anadolu ağnam vergileri ipotek gösterilmiştir.

- 1873 Genel Borçlanması (I):-

Hazine tahvillerinin konsolidasyonu için 12,611,995 Osmanlı Altını borçlanılmıştır.

I)1873 Borçlanması:-Bütçe açıklarını kapatmak için Fransız konsorsiyumundan; 30,555,558 Osmanlı Altını borçlanılarak karşılığında ,Ankara, Tuna illeri aşar gelirleri ile Anadolu ağnam vergisi, tütün vergileri ipotek gösterilmiştir.

- 1874 Genel Borçlanması (II):-

Borç faizlerinin ödenmesi için Osmanlı Bankasından 44,000,000 Osmanlı Altını borçlanılmış ve karşılığında ilk defa bir şey gösterilmemiştir.

- 1886 Borçlanması:-

Osmanlı Bankasından alınan borçların geri ödemesi için yine aynı bankadan 6.5 milyon Osmanlı Lirası borç alınarak karşılığında; Bursa, Beyrut, Edirne , İzmir ve Selanik illerinin gümrük gelirleri ipotek gösterilmiştir.

- 1888 Anadolu Demiryolu Borçlanması ve Saydı Mahi Borçlanması:-

Aynı yıl iki ayrı borçlanma yapılarak ilkinde Haydarpaşa İzmit demiryolu yapımı için Deutsche Bank'tan 6 milyon franklık borç alınmış ve karşılığında; Ankara, İzmir Kütahya ve Ertuğrul illerinin aşar vergileri ipotek gösterilmiştir.

İkincisinde ise yine aynı bankadan askeri malzeme alımı için 1,617,647 Osmanlı Lirası borç alınarak karşılığında Duyunu Umumiye İdaresinden alınacak paralar ipotek gösterilmiştir.

- 1890 Tebdil, Osmaniye ve Selanik Demiryolu Borçlanmaları:-

Aynı yıl üç borçlanma yapılmış ve birincisinde 1881 tarihli tahvillerin değiştirilmesi için borçlanılmış ikincisinde ; Osmanlı Bankasından eski borçları uzun vadeliye çevirmek için 3,796,580 Osmanlı Lirası borçlanılarak karşılığında; Bursa, Karahisar, Karesi, Kayseri ve Yozgat'ın aşarı ipotek gösterilmiştir, üçüncüsünde ise; Selanik- Manastır demiryolu gelirleri yeterli olmadığından alacaklı Deutsche Banka ödenmesi için 547,030 Frank borçlanılmıştır.

- 1891 Borçlanması:-

Eski borçun yenilenmesi için Osmanlı Bankası konsorsiyumundan 6,253,750 Osmanlı lirası Borçlanılmış ve karşılığında Mısır vergisi ipotek gösterilmiştir.

- 1893 Borçlanması:-

Bütçe açıklarının kapatılması için Vikont Banker grubundan 700,000 Osmanlı Lirası borçlanılarak karşılığında tömbeki tekelinden gelecek gelirler ipotek gösterilmiştir.

- 1894 Demiryolu Borçlanması ve Borç Değişimi:-

İlki Rumeli demiryolu Şirketinden alınan borcun kapatılması için Deutsche Bank ve ortağı bankadan 1,760,000 Osmanlı Lirası borçlanılmış ve karşılık olarak yine aynı demiryolunun hazineye ödeyeceği ipotek gösterilmiştir. İkinci borçlanma ise eski borçların değişimi için Osmanlı Bankasından 9,033,574 Osmanlı Lirası olarak yapılmış olup karşılığında Mısır vergisi ipotek gösterilmiştir.

- 1896 Borçlanması:-

Girit ayaklanması nedeniyle yapılan harcamaların ve Rumeli Demiryoluna ödenecek kilometre garantilerinin karşılanması için Osmanlı Bankasından 3,272,720 Osmanlı lirası borç alınarak ipotek olarak; Aydın, Bursa, Selanik illeri ağnam vergileri gösterilmiştir.

-1902 Borç değişimi:-

1886 borçlarının tahvilleri değiştirilmesi için Osmanlı Bankasından 8,600,020 Osmanlı lirası borçlanılarak karşılığında gümrük vergileri ipotek gösterilmiştir.

- 1903 Borç Değişimleri ve Bağdat Demiryolu Borçlanması:-

İlki vadesi dolan eski borçların ödenmesi için Deutsche Bank'tan 2,640,000 Osmanlı Lirası borçlanılarak karşılığında; balık avı vergileri ile av teskereleri, tömbeki, ipek gelirleri ipotek gösterilmiştir. İkincisi de Bağdat demiryolunun Konya Bağdat arasındaki yapım için Deutsche Bank'tan 2,376,000 Osmanlı Lirası borçlanılmış ve karşılığında; Konya Urfa ve Halep aşarları ipotek gösterilmiştir. Üçüncüsü ise; vadesi dolan eski tahvillerin değiştirilmesi için 32,738,772 Osmanlı lirası olan borçlanmadır.

Bundan sonraki borçlanmalar daha çok eski borçların ertelenmesi borçlanmaları ile askeri harcamalar, demiryolu inşaatı, tersane yapımı ve Trablusgarp ve Balkan savaşlarının giderlerini karşılamak için yapılmışlardır.

Borçlanmaların temel özelliği ise; borca karşılık verilen ipoteklerin devletin temel gelir kaynakları oluşu ve Duyunu Umumiye İdaresinin kontrolü altında bulunmasıdır. Bunun yanında alacaklıların devlet üzerinde kurdukları baskılar sonucu yöneticiler bunların kuklası durumuna gelmişlerdir. Devlet aldığı yüksek faizli borçlarla cari harcamalar yaparak dış ödemeler dengesini giderek bozmuş, nihayet alınan borçlar eski borçları kapatmakta bile yetersiz kalınca devlet kendisini Duyunu

Umumiye İdaresine teslim etmiştir. Osmanlının son döneminde düştüğü bu mali katastrofiden en çok ülkedeki azınlıklar ve yabancı şirket sahipleri avantaj sağlamıştır.

Lozan Anlaşmasında , kendi payına düşen Osmanlı borçlarını Türkiye Cumhuriyeti ödeyerek bu sayfayı kapatmıştır.

3) BANKACILIK:-¹⁶

Osmanlıda bankerlik, daha çok Ermeni , Rum ve Yahudilerin mesleğiydi. Bunlara Galata Bankerleri denilir, devlet paraya sıkıştıkça bunlardan borç ister ve onlar da yüksek faizli politikalarıyla devletin sayesinde zenginleşirlerdi. 1840 yılında mali sıkıntıları savaş ve siyasal nedenlerle artan devlet Baltazzi ve Aleon adlı iki Galata bankerine kambiyo düzenini koruma yetkisi vermiştir. Bu iki kişi 1847 yılında İstanbul Bankasını kurma hakkı elde etmişlerdir. Bir süre kambiyo istikrarını bunlar sağlamışlardır. 1860 da bir grup Galata Bankeri ; Mali Birlik, diğer bir grup ise Türkiye Bankasını kurmuştur fakat kısa zamanda kapanmışlardır.

Daha sonra 1863 de Bankı Osmani Şahane kurulmuş ve devlet bütçesini denetleme yetkisi elde etmiştir. Bu banka sayesinde borçlanmalar kolaylaşmıştır.

Bazı projelerin yürütülmesi için kısa süreli bankalardan sonra 1910 yılında Türk ve Levantenlerin birlikte kurdukları Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası devlete borç verme ve vergilerini toplama görevini üstlenmişse de 1914 Birinci Dünya Savaşıyla birlikte kapanmıştır. Bu arada birçok Avrupa bankasının, Osmanlının projelerinden pay kapabilmek ve idarenin zayıf bölgelerinde hakimiyet kurmak için şube açtığını görmekteyiz.

II. Meşrutiyetten sonra milli nitelikte bankalar açılmaya başlamıştır. Bunlardan İtibarı Milli Bankası Hisse senetleri Türk Vatandaşlarına ait olmak üzere hükümetin desteğiyle kurulmuş olup yabancı bankalara karşı korunabilmesi için; malları vergiden bağışık tutulmuş, işlemlerinden damga resmi alınmamış posta işlerini ücretsiz yapması sağlanmış ve ihtiyacı olan eşya ithalinde gümrük bağışıklığı tanınmıştır.

Diğer Milli nitelikli banka; Mithat Paşa tarafından 1868 yılında sermayesiz olarak kurulan İstanbul Emniyet Sandığıdır. Başlarda tüccarların yönettiği banka 1907 yılında Ziraat Bankasına bağlanmıştır. Bu nedenle 1888 yılında yine Mithat Paşanın kurduğu Menafi Sandıklarının birleşmesiyle ortaya çıkan Ziraat Bankası Türk ticari hayatında önemli bir yer tutmuş ve tutmaktadır. Bir devlet bankası olma

¹⁶ a.g.e., s.69-78

özelliğini 12 Mart 1916 tarihinde çıkarılan yasayla elde etmiş olan bankaya; banka sermayesinin % 20'sini aşmamak kaydıyla tarımla uğraşanlar paydaş olabilmekteydiler. Ziraat Bankası çiftçilerin ihtiyaç duyduğu arazi, makine, hayvan, tohum alımları konusunda kredi açabilmekte ve mevduat kabul etmekteydi.

C) SANAYİ KESİMİNİN DURUMU:-

Osmanlı Devletinin sanayileşen batılı devletlerden geri kalması, onu zaman içinde bu devletlerin sömürgesi haline getirmiştir. Milli özellikte kurulacak sanayilerin karşısında ayrıcalıklı batılı şirketler çıktığından başarılı olmaları mümkün değildi çünkü bu yabancı kuruluşlar devletin verdiği ayrıcalıklara sahip olmalarına karşılık milli kuruluşlar devlet tarafından korunmamaktaydı. Halbuki bağımsız ülkelerin elinde kendi sanayini koruyacak bazı mekanizmalar bulunmaktadır. Mesela milli sanayilerini güçlendirmek için uygun bir gümrük politikası, yerli sanayi kuruluşları için gerekli kredi desteği ve bunu yapabilmek için de hukuki düzenlemeler önde gelmektedir. Osmanlı Devleti bütün bunlardan uzak durumda olup zaman içinde kendini emperyalist devletlere ve onların ülke içindeki piyonlarına bırakmıştı. İlk defa olarak Balta Limanı Anlaşmasının içeriğinden endişe duyulmasıyla 1838 de gümrük tarifeleri yükseltmek istenmişse de bunu ancak 1862 de uygulayabilmiştir.¹⁷

Milliyetçilik akımlarının hızlandığı bir dönemde, İttihat ve Terakki yönetimi sanayi geliştirmek için Teşvik-i Sanayi Kanununu 1913 yılında çıkarmışsa da I. Dünya Savaşının tozu dumanı içinde kurulacak milli sanayi şirketlerini destekleyecek yeterli sermaye terekkümü bulunmadığından başarılı olamamış, kurulanlar da zaman içinde gayri Müslimlerin eline geçmiştir. Ülkedeki mevcut sanayi işletmeleri; 30 bin kadar işçi çalıştırabiliyor ve üretim kapasitesi ancak ihtiyacın çok küçük bir kısmını karşılayabiliyordu. Yani kısaca ülke yabancı sanayi mallarına bağılı durumdaydı ve yapılan anlaşmalarda açıkça bu bağılılığın korunduğu görülmektedir. Gerçi savaş çıkınca İttihat ve Terakki Hükümeti Kapitülasyonları da kaldırmıştı ama savaş kaybedince daha ağır şartlarda geri geldiği bilinmektedir.

ATATÜRK; 1 Mart 1922 tarihinde Millet meclisinde yaptığı konuşmada:¹⁸

“Tanzimat'ın açtığı serbest ticaret devri, Avrupa rekabetine karşı kendisini müdafaa edemeyen iktisadımızı, bir de iktisadi kapitülasyon zincirine bağladı. Teşkilat ve ferdi kıymet nokta-i nazarından, iktisat sahasında bizden çok kuvvetli

¹⁷ Yahya S. TEZEL, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, s.71

¹⁸ Prof. Dr. Akın İLKİN, Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, s.90

olanlar, memleketimizde bir de fazla olarak imtiyazlı mevkide bulunuyorlardı.... Rakiplerimiz, bu suretle, inkişafa müsait sanayimizi de mahvettiler, ziraatimizi de rahnedar ettiler. İktisadi ve mali inkişaf ve tekamülümüzün önüne geçtiler” diyerek Osmanlının düştüğü durumun sebep ve sonuçlarını ortaya koymaktadır.

Kurtuluş Savaşı öncesinde ülkedeki sanayi kuruluşları olarak; İstanbul, İzmir,Bursa, Aydın gibi bazı illerimizde yağ, sabun imalathaneleri, el tezgahlarıyla üretilen dokuma ve havlu atölyeleri gibi basit ölçekli imalathaneler bulunmaktaydı. Aşağıdaki tabloda 1913-1915 arası ülkenin daha çok batısındaki sanayi kuruluşları gösterilmektedir.¹⁹

TABLO-3
1913-1915 Yılları Arasındaki Sanayi Kuruluşları

Sanayi Kuruluşlarının Kolu	Kuruluşların Genel Top.	Genel Top. Oranı (%)	Çalışanlar Toplamı	Kullanılan Güç (Beygir Gücü)	Üretim Değeri (Kır)	Gen.T. Oranı %
.....						
Gıda	78	27.7	3916	7.893	531.895.512	70.3
Toprak	21	7.5	336	3.837	2.683.843	0.3
Deri	13	4.5	1270	961	62.577.319	8.3
Ağaç	24	8.5	377	513	5.920.096	0.8
Dokuma	78	27.7	6763	6.247	90.787.522	11.9
Kırtasiye	55	19.6	1267	705	46.185.177	6.1
Kimya	13	4.4	131	821	16.997.286	2.2
.....						
TOPLAM	282	99.9	14060	20.977	757.046.755	99.9

Tablodan da görüldüğü gibi gıda sanayi önde olmak üzere yaratılan üretim değerinin % 70'inden fazlasına sahiptir. İkinci durumdaki sektör ise; yaklaşık % 12 ile dokumadır. Bu imalat sanayilerinin durumundan ortaya çıkan sonuç ise; henüz 1915'li yıllarda Osmanlı Devleti, Avrupa'nın ham madde kaynağı ve pazarı durumundadır. Kurulan Türkiye Cumhuriyeti acaba -atası sayılan- Osmanlı İmparatorluğundan sanayi mirası olarak ne almıştır? Belki sanayi olarak pek bir şey kalmamıştır ama savaşlarla sayısını oldukça azaltmasına rağmen tüketemediği Türk

¹⁹ a.g.e. , s.91

Milletini miras bıraktığını söyleyebiliriz. Bu bölümü bitirirken Osmanlıdaki bir nüfus istatistiğini vermek istiyorum:

TABLO-4
1897 Osmanlı Nüfusunun Uluslara Göre Dağılımı ²⁰
(Rumeli, İstanbul, Anadolu, Suriye ve Irak)

Milletler	Nüfus
.....	
TÜRK	9.819.000
Arnavut	1.076.000
Kürt	1.478.000
Rum	2.055.000
Ermeni	1.370.000
Musevi	355.000
Sırp	764.000
Arap (Müslüman)	3.080.000
Arap (Hristiyan)	527.000

²⁰ Cihan DURU- Kemal TURAN- Abdurrahman ÖNGEOĞLU, Atatürk Dönemi Maliye Politikası, s.156

İKİNCİ BÖLÜM

1) İZMİR İKTİSAT KONGRESİNİN HAZIRLANIŞI

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin -henüz daha ilan edilmeden- ekonomik kalkınma planlarını hazırlamak için bütün iktisadi kuruluşlarının fikirlerini almak ve buna göre bir kalkınma planı oluşturmak amacıyla İktisat Vekaletince İzmir'de Türkiye İktisat Kongresinin açılmasına karar verilmiştir.²¹

17 Şubat 1923 tarihinde ATATÜRK'ün açış konuşmasıyla başlayan ve ikinci konuşmacı olarak dönemin İktisat Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un, üçüncü konuşmacı olarak da kongre başkanlığına seçilen (Manisa Bölgesi Sanayi Temsilcisi sıfatıyla) Kazım Karabekir'in görüşlerinin yer aldığı kongre, 4 Mart 1923 tarihinde ; " İktisat Misakının " kabul edilmesiyle sona ermiştir.²²

1135 temsilcinin katıldığı kongrede her ilçeden mesleki temsil veya sınıf ilkesine göre 8 delegenin katılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca İktisat Bakanlığı kongrenin çalışmalarını düzenlemek ve programlarını yapmak için 6 milletvekili ve 1 yüksek memurdan (PTT Genel Müdürü) ile 1 tüccardan oluşan ve adına Heyet-i Faale denilen bir heyet kurmuştur. Bu heyet; krediler, üretimin artırılması, gümrük sorunları, vergiler, ulaşım gibi konuları kapsayan bir rapor hazırlamış ve bilhassa köylünün üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesini raporda vurgulamıştır.²³

Kongrede; solda işçi kesimi temsilcileri, sağında sanayi kesimi temsilcileri, onun sağında tüccar kesimi temsilcileri ve en sağda da çiftçi kesimi temsilcileri yer almışlar ve grupları adına konuşmalar yapmışlardır. Her ne kadar İstanbul işçi temsilcilerinin seçiminde Milli Türk Ticaret Birliğinin etkisi olmuşsa da birçok istekleri diğer gruplarca kongrede kabul görmemiştir. Devletin yüksek bürokratları ve yöneticilerinin kongreye katılması sağlanarak ekonomi yönetiminde asıl kararların, ATATÜRK ve asker-bürokratların elinde olacağı ortaya çıkmıştır.

²¹ Prof. Dr. Gündüz ÖKÇÜN, Türkiye İktisat Kongresi, Sermaye Piyasası Kurumu, Yayın No:59 s.1

²² Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN, Atatürk ve İktisat, s.81

²³ Cihan DURU- Kemal TURAN- Abdurrahman ÖNGEOĞLU, Atatürk Dönemi Maliye Politikası, s.329

Kurtuluş Savaşına -bazı tarihçilere göre- karşı çıkmış ve pek yardımda bulunmamış İstanbul Türk tüccar burjuvazisi, Türk Kurtuluş Savaşının zaferle sonuçlanmasından sonra yeni kurulacak düzenin ticaretini Rum , Ermeni, Yahudi ve ecnebi kalıntıların elinden almak için 1922 yılı sonlarına doğru Milli Türk Ticaret Birliğini Kurmuştu. Kurucularından Ahmet Hamdi Başar; devletin başlangıç döneminde ticarete ve ekonomiye müdahale ederek Türklerin dışında kalanların tasfiyesini ve dizginlerin kendilerine verilmesini amaçlıyordu. Bunun için 1923 yılı başlarında yeni devletin yöneticileriyle görüşmek için bir Ticaret-i Hariciye Kongresi düzenlenmesini kararlaştırdılar. Ancak dönemin İktisat Vekili bu kongrenin ertelenerek Milli Türk Ticaret Birliğinin çok daha geniş kapsamlı olan İzmir İktisat Kongresine katılmasını istedi.²⁴

Kongreye çok geniş kapsamlı olarak ülkenin bütün kesimlerinin katılımı ATATÜRK'ün düşüncesi idi ve kongrede yaptığı konuşmada:

“ Sizler doğrudan doğruya ulusumuzu temsil eden halk sınıflarının içinden ve onlar tarafından seçilerek geliyorsunuz. Bu nedenle ülkemizin durumunu, ihtiyacını, ulusumuzun elemlerini ve emellerini yakından ve herkesten daha iyi biliyorsunuz. Sizin söyleyeceğiniz sözler, alınması gerektiğini beyan edeceğiniz önlemler, halkın diliyle söylenmiş sayılır ve Halkın sesi Hakkın sesidir.”²⁵
diyerek bunu anlatmak istemekteydi.

ATATÜRK, TÜRK ULUSU'nun Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarıyla nasıl düşmana karşı Kurtuluş Savaşını vermiş ve Ulusal Egemenliğe dayalı rejimini kurmuşsa yine TÜRK ULUSU'nun kongredeki temsilcileri ile ekonomik özgürlüğünü tesis edecek kararların alınmasını sağlayacağını düşünmekteydi. Bu nedenle kongredeki konuşmasında kongrenin:

“ Gerçek kurtuluş demek olan iktisadi gelişme ve kalkınmanın ilkelerini saptayacak bir kongredir, tarihe böyle geçecektir.”

diyerek; asıl bağımsızlığın ekonomik bağımsızlık olduğunu vurgulamıştır.²⁶

²⁴ a.g.e., s. 328

²⁵ Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN, Atatürk ve İktisat, s.82

²⁶ a.g.e., s.83

Nitekim ATATÜRK kongredeki konuşmasının bir yerinde:

“ Bir devlet ki tebaasına koyduğu vergiyi ecnebilere koyamaz; bir devlet ki gümrükleri için resim muamelesi ve saire tanzimi hakkından men edilir, bir devlet ki ecnebler üzerinde hakk-ı kazasını tatbikten mahrumdur, o devlete müstakil denemez... Osmanlı Ülkesi ecneblerin müstemlekesinden başka bir şey değildi.”²⁷

Öyle anlaşılıyor ki 21 Kasım 1922 tarihinde başlayan fakat taraflar arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle 4 Şubat 1923 tarihinde kesintiye uğrayan Lozan Barış Görüşmeleri dolayısıyla ATATÜRK, yabancılara İzmir İktisat Kongresiyle nasıl bir devlet yapılanması öngördüğünü ve buna bağlı olarak Lozan’da nasıl bir antlaşmaya taraf olabileceğinin ipuçlarını vermek istiyordu.

Lozan’da görüşmelerin kesilmesinin en önemli nedenleri adli ve ekonomik kapitülasyonlardı. Ayrıca Osmanlı borçlarının kendisinden ayrılan devletlere taksimi ve bu borçların ödenmesi ve yabancılara Osmanlı Devletince tanınmış imtiyazlar konusunu Türk heyeti kabul etmiyordu. Bunun yanında İtilaf devletleri Mondros Mütarekesine dayanarak işgal ettiği Osmanlı topraklarına yaptığı askeri harcamaları bile talep ediyordu.²⁸

En sonunda Lozan Antlaşması ile batılı devletler siyasi ve ekonomik bağımsızlığa sahip TÜRKİYE CUMHURİYETİ’nin varlığını kabul etmişlerdir. Geriye kalan Boğazlar meselesi, daha sonra 1936 da Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle halledilmiş , 1939 da ise Hatay TÜRKİYE CUMHURİYETİ’ne katılmıştır. Musul ve Kerkük ise maalesef çeşitli uluslararası oyunlarla Misak-ı Milli dışında kalmıştır. Kıbrıs ise 1878’de zaten elden çıkmıştı.

Burada TÜRKİYE CUMHURİYETİ’ni kuranların ve haliyle ATATÜRK’ün devlet ve ekonomi felsefesi açısından uygulamak istedikleri ekonomik model, Lozan Antlaşmasında gümrük tarifelerindeki serbestinin ancak 1929 yılında kalkacağı için İzmir İktisat Kongresi, devletin ekonomiye müdahale etmediği liberal bir geçiş döneminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Hatta Sabahattin Selek:

Ayrıca bk. Cemal KUTAY, Yeni Asır Gazetesi, 6 Nisan 1979, Eczacıbaşı Süleyman Ferit Bey’in anıları.

²⁷ Yahya S. TEZEL, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, s.131

²⁸ Prof. Dr. Ayşe AFETİNAN, İzmir İktisat Kongresi, s.11

“ Zaferden sonra ihtilal, kendi felsefesine ihanet etti. 17 Şubat 1923 günü İzmir’de toplanan Türkiye İktisat Kongresi ile yeni Türk Devletinin Milli Kapitalist Ekonomiye benimsediğini görmekteyiz. Gazi Mustafa Kemal Paşa, kongreyi açış nutkunda devletçilikten tek kelime bile söz etmemiştir.”²⁹

diyerek ATATÜRK’ün ekonomi politikasını eleştirmektedir. Ancak dönemin İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt’un kongrede yaptığı konuşmada karma bir iktisat modelinin uygulanacağı dile getirilmiştir. İktisat Vekilinin ATATÜRK’ten habersiz buna işaret etmesi düşünülemezdi. Zaten 1929 dan itibaren, gümrük tarifelerindeki serbestinin bitmesi ile birlikte 1931-1932 yılları arasında hazırlanan ve Mayıs 1934 yılında uygulamasına başlanılan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile devletin ekonomiye öncülük ettiği Karma Modele geçilmiştir. Buna rağmen asker-bürokrat olan yönetim kadrosunun 1934’lü yıllara kadar devletçi bir mantık ve ruhla liberal ekonomi politikası izlediği söylenebilir.

II) KONGRENİN AMAÇLARI

Zamanın İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt, kongre hakkında İzmir Anadolu Gazetesine verdiği demeçte; zaferden sonra şimdi de kongrenin; Türk Devletinin ekonomik bağımsızlığını temin etmek amacıyla toplanacağını ima etmektedir.³⁰

Kongre öncesi İngiliz ve Yunan gazetelerinde kongrenin Türkiye’deki yabancı sermayeye karşı bir hareket olduğu ve azınlıkların elindeki ekonomik etkinliğin Türklere geçmesini amaçladığı iddiaları yer almaktaydı. Bunlara karşılık İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt; ülkeye kanunlar çerçevesinde girecek yabancı sermayeye hiçbir düşmanlık beslenmediğini ve kongrenin de bunu amaçlamadığını söylemekteydi. Nitekim Chester Projesi ile 400 milyon liralık bir yabancı sermayenin ülkeye gelmesi bekleniyordu.³¹

Yalnız şurası açık bir gerçek ti ki 1923’ lerde henüz kurulmakta olan bağımsız Türk devletinin ekonomik dizginleri genellikle azınlıkların elindeydi ve Osmanlı İmparatorluğunu çökertmiş olan bu durumun zamanla Türk Devletinin de

²⁹ Prof. Dr. Yüksel Ülken, Atatürk ve İktisat, s.223

³⁰ Prof. Dr. Gündüz ÖKÇÜN, Türkiye İktisat Kongresi, s.7

³¹ a.g.e., s. 8-9

bağımsızlığını tehlikeye düşüreceği endişeleri genel kanydı. Dolayısıyla ekonomik etkinliğin Rum, Ermeni, Yahudi v.s. gibi azınlıkların elinden alınması kongrenin genel havasını oluşturuyordu.³²

İşte tam bu sırada, İstanbullu tüccarların kurduğu İstanbul Milli Türk Ticaret Birliği ekonomik dizginleri ele geçirmek niyetiyle hükümete birtakım öneriler sunmuşlardır. Kurtuluş Savaşının sömürgeciliğe karşı bir ruh taşıyan asker ve bürokratlarının ülkede yapmak istediklerinden farklılık gösteren bu önerileri kabul etmeleri mümkün değildi. Önerilen planda yabancı sermayeden uzak kalınamayacağı ve sermayesi beş milyon TL ve yukarı olan işletmelerle demir yollarında Türk sermaye payının % 41 fakat yabancı payının % 59 , sermayesi yüz milyon TL ve yukarı kuruluşlarda ise Türk sermaye payının % 31 ve yabancı payının da % 69 olması hususları yer almaktaydı. Yani ülke ekonomisi yabancılara teslim edilmek ve eski sömürgeci Rum, Ermeni, Yahudi ve diğer Levantenlerin yerini İstanbullu Müslüman vatandaşlar almak istiyordu.³³

Öte yandan, tarih boyunca hep baskı altında tutulmuş ve kapitalist bir oluşum süreci geçirmemiş olan Türk Milletinden bir çırpıda Milli burjuva yetiştirebilmek, ATATÜRK ve etrafındaki Kemalist bürokratlar için çok büyük bir sorun teşkil etmekteydi.³⁴

Bu sorun iki kademedede atlatılmış gibi görünüyor. İlk başlarda yerli tüccar ve sanayicilerin yabancı sermaye ile işbirliği ve ortaklığı ekonomik bağımsızlığa aykırı görülmedi, daha sonra da stratejik sektörler devletleştirilerek ve İktisadi Devlet Teşebbüsleri kurularak, “Karma Ekonomi Modeli” uygulanmaya başlandı.³⁵

Lozan Antlaşması Ek Ticaret Protokolüne göre 1929 yılında sona erecek olan ihracat ve ithalattaki gümrük muafiyetleri, devletin müdahalesine engel teşkil ediyordu. Kısaca hem bu durumun ortadan kalkması hem de bazı çevreleri korkutmamak için beklenmiştir.

³² Doğan AVCIOĞLU, Türkiyenin Düzeni, Cilt I, s.226

³³ Yahya S. TEZEL, Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi, s.133

³⁴ Korkut BORATAV, Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007, s.40

³⁵ Yahya S. TEZEL, Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi, s.135

Öyle anlaşılıyor ki İzmir İktisat Kongresi; Kurtuluş Savaşı ruhuna sahip asker ve bürokratlar ile ülkenin zengin sanayici, tüccar ve toprak sahipleri arasında sosyopolitik bir bağ kurulması çabasıdır. İşçi kesimi ise daha çok İstanbullu tüccar ve sanayicilerin denetiminde görülmektedir.³⁶

Kongrenin düzenlenmesindeki somut amaçları İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt'un yaptığı konuşmadan şöyle özetleyebiliriz:³⁷

- 1) Ülkede eksik olan şey nakit sermayedir ve buna bağlı olarak krediler önem kazanmaktadır. Bu nedenle Ziraat Bankasına yeni bir şekil verilmeli, ayrıca Köy Bankası, Ticaret Bankası, Sanayi Bankası gibi bankalar açılmalıdır.
- 2) Üretim ve tüketimi düzenlemek gerekmektedir. Sanayi, ziraat, orman, maden sektörlerinin üretimlerini hızlandırmak için ilgili kuruluşlara kredi açılması lazımdır.
- 3) Gümrük, dış ticaret ve deniz taşımacılığı konusunda ekonomik kuruluşların fikirlerini öğrenmek gereklidir.
- 4) Şirket ve sendikaların durumunu düzeltip dünya ekonomisinin karşısına daha güçlü çıkılmalıdır.
- 5) Köylünün ekonomik kapasitesinin nasıl iyileştirilebileceği saptanmalıdır.
- 6) Türk ekonomisine kongrede alınacak kararlar doğrultusunda bir yön verilmelidir.

Zaten ATATÜRK kongrede yaptığı konuşmada bunu şöyle dile getiriyordu.³⁸

“ Efendiler, bugün burada Türkiye'nin ekonomik geleceğini çizmek için hayati, milli, vatani ve mukaddes bir gayeyi yerine getirmek üzere toplanmış bulunuyoruz...”

.....

“ Efendiler, Türkiye İktisat Kongresi tarihte ilk kez Türk haklarını ortaya koyacak bir kongre olmaktadır. Sizler de bu memleketin ihtiyaçlarını, karşınızda diğer devletlerin kuvvetli ekonomik teşkilatları bulunmasına rağmen, ülkeniz için gerekli tedbirleri düşünmek ve tespit etmek zorundasınız. Alacağınız kararlar tatbik edildikçe ülkemiz nurlara gark olsun.”

.....

“ Efendiler, bugün yüksek heyetinizin oluşturduğu Türkiye İktisat Kongresi çok önemlidir, çok tarihidir. Nasıl ki Erzurum Kongresi felaket noktasına gelmiş olan bu

³⁶ a.g.e., S.130

³⁷ Prof. Dr. Gündüz ÖKÇÜN, Türkiye İktisat Kongresi, s.214-222
Ayrıca bk. Doğan AVCIOĞLU, Türkiyenin Düzeni, Cilt I, s. 227

³⁸ Prof. Dr. Ayşe AFETİNAN, İzmir İktisat Kongresi, s.57-69

milleti Misak-ı Milli ve Teşkilat-ı Esasiye ile ilk temel taşlarını atarak kurtarmıştır, bu kongre de milletin ve memleketin ekonomik hayatını düzeltecek ilkelerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır...”³⁹

Atatürk kongredeki konuşmasında; devletin iç yapısına ve iç siyasetine uygun bir dış siyaset izlenmesinin zorunlu olduğunu, halbuki Osmanlı padişahlarının politikalarını hayal üzerine kurarak devleti dış siyasete uydurmak durumunda kaldıklarından, zaptettikleri yerleri korumak için bu bölgelere İSTİSNALAR ve İMTİYAZLAR verdiklerini, nitekim Fatih zamanında Cenevizlilere verilen imtiyazların bu nitelikte bulunduğunu ve devletin gücünün zirvesinde verilen bu tavizlerin; “ Padişah-ı Şahaneye yakışan bir lütf ” olarak sonraki padişahlarca da sürdürüldüğünü hatta Kanuni döneminde Venediklilerle yapılmak istenen bir ticaret antlaşmasına, antlaşmaların eşitler arasında yapılması gerektiğini ve koskoca Osmanlıya karşılık cılız Venediklilerle antlaşma yapmayı şerefine uygun bulmayan Kanuni'nin Venediklilere KAPİTÜLASYONLARI BAHŞETTİĞİNİ söylemiştir.⁴⁰

III) KONGREDE KABUL EDİLEN EKONOMİK ESASLAR

Kongreye katılan dört grubun önerileri uzun tartışmalardan sonra kongrenin onayına sunularak reddedilenlerle birlikte sonuç belgesinde yer almıştır. Bu esaslardan çok önemli olanlar şöyle özetlenebilir.⁴¹

A) M İ S A K- İ K T İ S A D İ E S A S L A R: (Toplam 12 Madde)

Madde: 1) Türkiye kendi Milli hudutları dahilinde lekesiz bir istiklal ile dünyanın sulh ve terakki unsurlarından biridir.

Madde:2) Türkiye halkı milli hakimiyetini kanı ve canı pahasına elde ettiğinden, hiçbir şeye feda etmez ve milli hakimiyete dayanan meclis ve hükümetine daima bağlıdır.

Madde:4) Türkiye halkı sarf ettiği eşyayı mümkün mertebe kendi yetiştirir.....

Madde:5)... Madenleri kendi milli istihsali için işlerir...

Madde:9) Türk, dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve kurumlarına düşman olmayan milletlere daima dosttur, yabancı sermayeye karşı değildir.....

³⁹ Prof. Dr. Selçuk TRAK, Türkiye Ekonomisi, s.209

⁴⁰ Prof. Dr. Ayşe AFETİNAN, İzmir İktisat Kongresi, s.59

⁴¹ Prof. Dr. Ayşe AFETİNAN, İzmir İktisat Kongresi, s.19-55

Ayrıca bk. Prof. Dr. Gündüz ÖKÇÜN, Türkiye İktisat Kongresi, s. 323-362.

Madde:10) Türkler açık alın ile serbestçe çalışmayı sever, işinde inhisar istemez.

Madde: 12) Türk kadını ve kocası çocukları İktisad-i Misaka göre yetiştirir.

B) ÇİFTÇİ GRUBUNUN İKTİSADİ ESASLARI

Reji Meselesinde; (Toplam 2 Madde)

Madde:1) Reji idare ve usulünün kaldırılması kabul edilmiştir. (Oy birliğiyle)

Madde:2) Tütün ziraati ve ticareti serbesttir...

Ziraat ve Maarif Meselesinde; (Toplam 9 Madde)

Madde:6) Köylerdeki ilkokulların mutlaka beş dönümlük bir bahçesi ve iki ineklik fenni bir ahır ve kümesi, yeni usul bir arılığ ve muallimler için iki odalı bir evi olması..... (Bu maddeye sanayi grubu çekinse, diğer gruplar kabul oyu vermiştir)

Madde:7) Türkiye ve yabancı üniversitelerin, yüksek ve orta okulların erkek ve kız mezunları ve medreseleri bitirenlerin en az bir sene 6. maddeye göre köy öğretmenliğine atanmaları.

Madde:8) Kışla ve askeri talimhanelerde ameli ziraat tedrisatı yapılmalıdır.

Asayiş Meselesinde; (Toplam 14 Madde)

Madde:1) Asayişin temini için eğitimin geliştirilmesi ve cehaletin ortadan kaldırılması.

Madde:2) Güvenlik konusunda rehavet gösteren, yetersizliği sabit devlet yetkililerinin ve jandarmanın, mesul tutularak bir daha geri dönmek kaydıyla görevden alınması.

Aşar Meselesi; (Toplam 2 Madde)

Madde:1) Aşarın kaldırılması (Çiftçi ve işçi grupları kaldırılmasını, sanayi ve tüccar grupları ise yürürlükteki aşar yerine daha adil bir aşarın konulmasını istemişlerdir.)

Madde:2) Türkiye'de yaşayan herkes için.....mutedil bir vergi ihdas edilmesi...(Sanayi ve ticaret grupları yeni bir aşar vergisini, işçi grubu kendilerinin sunacakları bir vergi sistemini, çiftçi grubu ise maddenin aynen kabulünü istemişlerdir.)

Ziraat Bankası ve İtibar-ı Zirai Meselelerinde; (Toplam 6 Madde)

Madde:1) Hükümetin Ziraat Bankasından aldığı paraları süratle geri vermesi ve bundan böyle Ziraat Bankası sermayesinin hükümet tarafından hiçbir sebeple başka bir tarafa sarf edilmemesinin temini.

Yollar Meselesinde; (Toplam 9 Madde)

Madde:2)..... tarık bedeli nakdisinin kaldırılması.....

Orman Meselesinde; (Toplam 9 Madde)

Madde:1) Ormanların korunması.

Madde:2) Ormanların çoğaltılması ve yeniden arazinin ormanlaştırılması.

Madde:3) Köylü ve çiftçilerin bina ve alet ihtiyacı olan kerestenin ormanlardan parasız kesilmesine müsaade edilmesi.

Madde:7)ağaç bayramları yapılması ve öğrenciler ve halkın bu bayramlarda birer ağaç dikmeğe mecbur tutulması.

Madde:9) İpek kozasının geliştirilmesi için dut ağaçlarının kesilmesinin yasaklanması.

Ziraat ve Hayvancılık Meselesi; (Toplam 18 Madde)

Madde:1).....her cins yerli hayvanlarımızın ıslahı ve çoğaltılması.

Madde:3) Hayvanlarımızın ıslahı için uzmanlardan oluşan bir kongrenin yapılması.

Madde:4) Damızlık hayvanların asla kesilmemesi ve ihraç edilmemesi ve ithal hayvanlara vergi konulması.

Madde:11) Tiftik keçilerinin azalması nedeniyle bunların çoğaltılmasıve onlardan alınan verginin geçici bir süre için kaldırılması, ağnam vergilerinin düşürülmesi.

Madde:12) Eskişehir harasının ihyası....

Madde:13) Uygun yörelerde hükümetin köylülere hayvan vermesi ve parasını taksitle alması.

Madde:14)kümes hayvanlarının çoğaltılması ve tavukçuluk okulları ile örnek çiftlikler kurulması...

Madde: 17) Ağnam vergisinin ...taksitle alınması.

Çiftçiliğe Ait Bazı Maddeler; (Toplam 18 Madde)

Madde:4) Memlekette az yetişen ve içte tüketilen ziraat ve hayvan mahsulünün yabancı rekabetinden korunması.

Madde:6) Ülkeye yerleşecek göçmenlerin uygun iklim bölgelerine yerleştirilmesi.

Madde:9) Yabancılara mülkiyet hakkı tanımamak şartıyla devlet arazilerini elinde bulunduranlara kayıtsız şartsız verilmesi.(İşçiler ret,çiftçi ve sanayiciler oy birliğiyle, tüccarlar ise çoğunlukla kabul etmişlerdir.)

Madde:12) Meyve ağaçlarını çoğaltmağa teşvik için yeni dikilenlerin meyve verdikleri tarihten itibaren beş yıl vergiden afları.(Çiftçilerin dışındaki üç grup tarafından reddedilmesine karşılık kongrede kabul edilmiştir.)

Madde:14) Vilayetlerde göçebe yaşayan aşiretlerin iskan edilmesi.

Madde:16) ...pancar yetiştirilerek şeker fabrikaları tesisi...

Madde: 17)... kendiliğinde yetişmiş zeytinliklerin...aşılmasını yapanlara verilmesi.

Ziraatte Makine Meselesi; (Toplam 8 Madde)

Madde: 1) Barıştan sonra.....Avrupa ve Amerika'daki ve yerli ziraat aletleri yapanların davet edilmesi ve ülkeye uygun olanlarının.....seçilmesi.....

Madde:2).....ziraat makinelerini tamir edecek ustaların yetiştirilmesi için.....makinist mekteplerinin açılması.

Madde:3)...bir zirai aletler fabrikası açılarak şimdilik, sapan, pulluk,tırmık...yapılması.

Madde:6) Zirai aletlerden gümrük alınmaması...(İşçiler ret, diğer gruplar kabul)

Madde:7) Traktörler ve her tür zirai makine için gerekli petrol ve yağların gümrük vergisinden muaf tutulması.

C)TÜCCAR GRUBUNUN İKTİSADİ ESALARI:-

Bankalar; (Toplam 5 Madde)

Madde: 1) Uygun bir isimde ticaret bankası kurulması

Kambiyo ve Borsa İşleri; (Toplam 6 Madde)

Madde: 1) Kambiyo merkezleri ve borsanın millileştirilmesi ve buralara Türk'e düşman siyasi entrikaların sokulmaması...

Madde:2) İstanbul dışında esham ve tahvil borsalarının açılması.

Madde: 3) Yabancı kambiyo etkilerinden piyasanın korunması.

Madde:4) Bankaların borsayı alt üst edecek birtakım oyunlarına mani olmak için büyük sermayeli milli bankalar aracılığıyla müdahale edilmesi.

Madde: 6).....uzmanlardan oluşan bir kambiyo komisyonunun kurulması.

Cuma Tatili; (Toplam 3 Madde)

Madde: 1) Cuma günü bütün Türkiye’de resmi tatildir.

Madde:2) Hangi din veya mezhepten olunursa olunsun hiçbir dükkan ve müessese cuma günü açılmaz. Sadece kasap, manav ve fırınlar öğleye kadar, kahve, gazino, lokanta ve hamamlar akşama kadar açık kalabilir.

Madde:3) Cuma dışında isteyen herhangi bir günde müessesesini kapatma hakkı vardır.

Maden Meseleleri; (Toplam 9 Madde)

Madde:6) Kok ve antrasit hariç olmak üzere ihtiyacımızı karşılayan maden kömürünün yabancı rekabetinden korunması.

Madde:8) Zonguldak ve Ereğli havzasının ıslahı...

Ormanlar Meselesi; (15 Madde)

Madde:1) Türkiye ormanlarının bölgelere ayrılıp haritalarının çıkarılması...

Madde:4) Hızır sahiplerinin ithal edecekleri aletlerin gümrük vergilerinden muafiyeti.

Deniz Ticareti Meseleleri; (Toplam 24 Madde)

Madde:1) Kendi limanlarımızda kendi bayrağımızdan başkalarının ticaret yapmaması ve “KABOTAJ” hakkımızın sağlanması.

Madde:2)..... deniz ticareti bankalarının kurulması ve sigorta işlerinin de bunlarca yapılması.

Madde:4) Deniz sanayinin himayesi ve devlete ait araziden tersane olabilecek yerlerin parasız olarak deniz sanayi sanatkarları ve işçilerine verilmesi.

Madde:22) Deniz ticareti meslek okullarının açılması.

Madde:23) Balıkçılığınhimayesi.

Ticaret İşlerini Kolaylaştıracak Esaslar:

i) Gümrük Siyaseti;

Madde:1-A) Milli sanayinin gelişmesi için yerli imalatta ve deniz ürünlerinde korumacı bir politika izlenecektir

ii) Gümrük Muamelaı; (Toplam 5 Madde);

Madde:5) İstanbul’dan satın alınan mallardan ayrıca gümrük vergisi alınmamasına...

İnhisar Sisteminin Ref'i;

Ecnebi sermayedarların hükümetle ortak olduğu tekellerin ortadan kaldırılmasına.

Kavanin ve Ahkam-ı Ticariyenin Islahı ve Tadili; (Toplam 2 Madde)

Madde:2)....ticarete dair yasaların düzenlenmesinde görevli komisyonlarda ticaret odalarından da üye bulunması.

İtibari Teşkilat ve Teslihatı; (Toplam 4 Madde)

Madde:2) ...gerçek ticaret bankaları kurulana kadar mevcut bankaların yasal faiz dışında komisyon almalarının yasaklanması.

Madde:4) ...tefeciliğin yasaklanması.(Çiftçi ve tüccarlar kabul, sanayici ve işçiler ret)

Ticaret Odaları;

Memleketin her yerinde ticaret odaları kurulmalıdır...

Ticaret-i Hariciye Müesseseleri; (Toplam 5 Madde)

Madde:3) Uygun olan büyük dış ticaret merkezlerinde Türk Ticaret Odaları açılmasına...

Şirketler; (Toplam 5 Madde)

Madde:2-A) Anonim şirketler nizamnamesinin vilayetçe onaylanması.

Madde:4-A) Milli sigorta şirketlerinin kurulması,

4-B) Hayat sigortasının mutlaka devletçe yapılması...

Madde:5) Anonim şirketlerin işlemlerinin hükümetçe etkin denetimi

Ticarete Ait Mevad-ı Müteferrika - Ek Maddeler- ; (Toplam 9 Madde)

Madde: 1) Rumeli ve diğer yerlerden göç edenlerin sosyal yapı ve mesleklerine uygun yerlerde iskan edilmeleri....

Madde:4)...ortalama nakliye ücretlerinin, ziraat, ticaret ve sanayi odaları ve sendikaların görüşleri alınarak düzenlenmesi....

İktisat Eğitimi; (Toplam 5 Madde)

Madde: 2) Türkiye'nin önemli ticaret merkezlerinde ticaret okullarının açılması.

Madde :3) ...çırak yetiştiren yerlerin açılması.

Madde: 4) Bütün okullarda, özel orta ve liselerde iktisat eğitiminin konulması.

Temettü Vergisi;

Madde: 1)... şimdiki verginin iyileştirilmesi...

Nakil Araçları Meselesi; (Toplam 9 Madde)

Madde: 3) ... demir yolları yapımının hükümetçe programlanması.

Madde:7) Lastiksiz kamyonların seyir ve seferden men edilmesi.

Madde:8) Lüks otomobillerin gümrüğe tabi tutulması fakat otobüs ve yük kamyonlarının gümrük resminden muaf olması.

Madde:9) Uçak ile posta nakline izin verilmesi...

İletişim Araçları Meselesi; (Toplam 8 Madde)

Madde:3) Memleketin her yerinde...telefon bağıının kurulması.

Madde:7) Telsiz telgraf istasyonlarının çoğaltılması

D)SANAYİ GRUBUNUN İKTİSADİ ESASLARI

i) Gümrüklerde Himaye Usulü: (Toplam 4 Başlık)

1 -(Fıkra:A): Memleketimizde yeter derecede üretilen malların dışardan ithaline ağı vergiler konulması

2 -(Fıkra:C): Bütün sanayi için gerekli olan makine ve aksamının gümrükten affı.

ii) Sanayi Teşvik Kanunu Hakkında: (Toplam 8 Başlık)

1-(Fıkra:C): ...Türk sanayi şirketlerinin sermaye payının % 75'inin Türklerin elinde bulunanların muafiyetlerden yararlanması

2-(Fıkra:F): Bu kanunun bitiş süresinden sonra 25 yıl daha uzatılması.

3-(Fıkra:H): KADIN, ERKEK BÜTÜN HALKIN, MEMURLARIN VE ASKERLERİN MECBUREN YERLİ MALİ MENSUCAT KULLANMASI.

(Bütün gruplarca; OY BİRLİĞİYLE KABUL)

iii) Yollar ve Nakil Araçlarında Özel Tarife: (Toplam 2 Başlık)

1-(Fıkra:A): Türkiye'nin kendi demiryollarına sahip olması...ve büyük şehirle ve limanların kasabalara demiryolu veya asfalt yolla acilen bağlanması.

iv) Sanayi Bankaları: (Toplam 2 Başlık)

1-(Fıkra:A): Sanayiciye kredi vermek için mutlaka bir sanayi bankasının kurulması.

2-(Fıkra:B): Ziraat ve köy bankaları dışındaki özel bankalardan bir miktar sermaye alınarak bir sanayi bankasının oluşturulması. (İşçi grupları ret, diğer gruplar kabul etmişlerdir)

v) Sanayi Eğitimi: (Toplam 4 Başlık)

1-(Fıkra:A): Her bölgenin ihtiyacına göre sanayi okullarının kurulması...

2-(Fıkra:B): Sanayi çırak okullarının açılması.

3-(Fıkra:C): Usta kurslarının açılması.

4-(Fıkra:D): İhtisas için sanayi okullarından mezun olanların Avrupa'ya tahsile yollanması.

vi) Sanayi Odaları: (Toplam 6 Başlık)

- 1-(Fıkra:A): Her vilayette bir sanayi odası kurulması
- 2-(Fıkra:C): Bütün sanayi odalarının bağlı olduğu bir merkez sanayi odası kurulması.
- 3-(Fıkra:D): Esnaf loncalarının kurulması.
- 4-(Fıkra:F): Patent hakları kanununun ıslahı.

E) İŞÇİ GRUBUNUN İKTİSADİ ESASLARI

(Toplam 34 Madde)

Madde:3) Mebus ve belediye seçimlerinde meslek temsilcilerinin seçilmesi.(Ticaret ret)

Madde:4) Sendika hakkının tanınması.

Madde:5) Çalışma saatlerinin günde 8 saat olması ve ziraat dışındaki işçiler için 8 saatin dışında bir saat dinlenme verilmesi.

Madde:6) 8 saat dışında mecburi çalışma olduğu zaman en çok 4 saat daha çalıştırılarak tam ücret verilmesi ve gece çalıştırılanların 2 saat fazla mesai karşılığı tam ücret alması.

Madde:7) Maden ocaklarında 6 saatlik çalışma karşılığı bir günlük ücret verilmesi ve kadınlarla 18 yaşından küçüklerin maden ocaklarında çalıştırılmaması.

Madde:8) Bütün işyerlerinde 12 yaşından küçüklerin çalıştırılmaması.

Madde:9) İşyerlerinde, matbaalarda ve gümrüklerde 3 ay çalışan bir işçinin sabit işçi sayılması.

Madde:10) Sabit işçi sayılan kadınlara doğum öncesi ve sonrası 8 hafta ve her ay 3 gün izin verilmesi.

Madde: 11) İşçi ücretlerinin ülke şartlarına göre sendikalarca saptanması ve ilanı.

Madde:12) İşçi gündelik ve aylık ücretlerinin nakden ve peşinen ödenmesi.

Madde:13) Haftada bir gün işçilere istirahat verilmesi ve hafta tatilinin Cuma olması.

Madde: Bir Mayıs gününü kanunen işçi bayramı kabul edilmesi.

Madde:16) Tüm işyerlerindeki müstahdemlere hastalandıkları zaman 3 aya kadar ücret verilmesi ve iyileşmemesi halinde işten çıkarılanlara

uygun bir ikramiye verilmesi.(İlk fıkrada işçiler dışındaki gruplarca reddedilmesine karşılık kongrede kabul edilmiştir.)

Madde:17) Evlenecek işçilere ücretli bir hafta izin verilmesi.

Madde: 18) Bir yıl çalışmış işçilere ücretli bir ay izin verilmesi.(İşçi dışındakiler ret)

Madde:19)İşletmelerde kaza ve yaşlılık sigortasının işçi ve işverence ortak ödenmesine.

Madde:20) İş kazası durumunda işyeri tarafından hayatlarının garanti edilmesi. (3 RET)

Madde:24) Büyük işletmelerin işçileri için lojmanlar yaparak kira zammı vermesi.

Madde:25) İşçi çocuklarının...sanat okullarına meccanen alınması.

Madde:26) Türkiye'de açılacak iş yerlerine sadece TÜRK işçilerinin alınmasına.

Madde:27) Ülkede ticaretin serbest olup tekellere izin verilmemesine.

Madde:28) Tütün rejisi tekelinin derhal kaldırılması ve DEVLETLEŞTİRİLMESİNE.

(Devletleştirme fıkrası işçilerce kabul fakat diğer üç grupça ret edilmiştir)

Madde:29) ..tütün, pamuk, üzüm, incir, yün, deri gibi malların işlenmedikçe ihracının men edilmesi veya ihracatına ağır vergiler konulması.

Madde:33) Şirketlerce her yıl verilen ikramiyelerin eşit dağıtılması.

Madde:34) Ziraatte çalışan işçiler yukarıdaki maddelerden müstesnadır.

F- TUTANAK ⁴²

(KONUVA İLİŞKİN ÖZEL DUYURU)

Her grupça benimsenip İhtisas Encümenince tetkik edilen ve Başkanlık Divanına verilen kıymetli evraklar, hükümete takdim edilmiş . İktisat Kongresince yukarda kabul edilen kararların tasnif ve tespiti de Encümenimizce yapılmıştır.İktisat Kongresi ve Mazbata Encümeni Reisi Manisa Sanayi Murahhası

Kazım KARABEKİR

⁴² Prof. Dr. Ayşe AFETİNAN, İzmir İktisat Kongresi, s.54-55

Mazbata Encümenine memur murahas azalar (Dört grubun üçer azasının imzaları)

IV) İZMİR İKTİSAT KONGRESİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Öncelikle 12 maddelik Misak-ı Milli Esaslarını, sonra da kongreye katılan grupların yaptığı önerileri değerlendirmek istiyorum. Bu yazıdaki iddialara destek verecek ve bir de çokönemli gördüğüm maddeleri ele almaya çalışacağım.

A) MİSAK-I İKTİSADİ ESASLARININ DEĞERLENDİRMESİ.

Başta yer vermediğim Misak-ı Millinin; 3, 6, 7, 8 ve 11. maddeleri aslında sonuç belgesinde hiç bulunmaması gereken, romantik ve duygusal ifadelerdir. Madde:3) “Türk Halkı tahribat yapmaz”, Madde:6) “Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımızdır”, Madde:7) “Türkler irfan ve marifet aşığıdır”, Madde:8)“.....Türk mikroptan, pis havadan, salgından ve pislikten çekinir.....” ve Madde:11)“Türkler hangi sınıf ve meslekte olurlarsa olsunlar candan sevişirler”...Birçok yazar tarafından eleştirilen bu ifadeleri; tarih boyunca hep Batılılarca horlanan, aşağılanan, sömürülen bir ulusun kazandığı Kurtuluş Savaşı ile kendine olan güveni ve hayranlığının yansıması olarak anlamak daha doğru olur kanısındayım.⁴³

Diğer maddelerde ise; bulunduğu coğrafyada Türkiye'nin bir barış ülkesi olduğu ki bu husus ATATÜRK'ün “YURTTA SULH, CİHANDA SULH”sözüyle devletin temel siyasetini ortaya koymakta, Türk Halkının kanı ve canı pahasına elde ettiği milli hakimiyetini ve onun sembolü olan meclisine olan bağlılığı vurgulanmakta, ayrıca tüketimini kendi üretiminden karşılayacak politikalardan yana olduğu, yer altı ve yer üstü kaynaklarının üretiminin kendisi tarafından yapılacağı, Milletine, Vatanına, dinine, diline, hukukuna saygılı milletlerle dost, bunlara zarar vermeyecek ecnebi sermayesine karşı his beslemediği, ülkesinde inhisar istemeyip gelecek nesilleri bu ruha göre yetiştireceği ifade edilmektedir.

Misak-ı Millinin Esasları, çok sayıda basılarak ülkenin dört bir köşesine dağıtılmış, okullara, dükkanlara asılmış, halka anlatabilmek için camilerde okunması istenmiş ve basılan kitapların ilk sayfalarında yer almıştır.

⁴³ Yahya S. TEZEL, Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi, s.132
Ayrıca bk. Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN, Atatürk ve İktisat,s.220

B) ÇİFTÇİ GRUBU İKTİSADİ ESASLARININ DEĞERLENDİRMESİ:

Çiftçi grubunun önerileri arasında en önemlisi şüphesiz aşar vergisinin kaldırılmasıdır. Toprak ürünlerinden MAL OLARAK; Onda Bir oranında alınan şer'i bir vergi türüdür. Osmanlının devlet gelirlerinin yaklaşık % 25 ile % 30'u aşardan elde edilmekteydi. Zamanla % 12.5'e çıkan aşar vergisi kurak giden yıllar, doğal afetler karşısında bile yumuşatılmamış hatta devletin ambarlarına taşıma işi bile aşar vergi borçlusunun göreviydi. Bu vergi köylüyü sömüren bir düzen yaratmaktaydı ve toprak ağalığının temelindeki faktörlerden biri olduğu kabul edilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun ilk dönemlerinde devlete ait topraklarda tasarruf hakkı güvenilir devlet memurlarına verilirdi. Bu memurlara Sipahi, yönettiği topraklara da Dirlik denirdi. Yıllık geliri 20 bin akçeye kadar olan dirliklere Tımar, 20 ile 100 bin akçe olanlara Zeamet ve 100 bin akçeden fazla olanlara da Has denirdi. Sipahiler doğrudan toprağı işlemez köylülere kiralar, devlet adına vergileri toplar ve devlete aktarır, savaş zamanı da askerleriyle savaşa katılırdı. Zamanla bozulan bu dirlik düzeni yerine Fatih döneminden başlamak üzere vergilerin açık artırmada en çok para verene ihale edildiği Kayırmacı (İltizam) Sistemine geçilmiştir. Ancak ihaleyi kazanan Kayırılan Kişinin (Mültezimin) bunu devlete ödeyeceğine dair bir kefil göstermesi gerekirdi. En muteber kefiller ise; Ermeni sarraflardı. Haliyle kefil olan sarraf, hükümete kefil olduğunu bildirmeden önce mültezimle, vergileri toplayıp bütün gelir ve giderlerle kendi atayacağı bir müdürün yetkili olacağına dair bir anlaşma yapardı.

Bu müdür de öncelikli olarak Ermeni patronunun karını, sonra kendi harcamalarını ve komisyonunu ve devlete kefil olunan parayı ayırdıktan sonra kalırsa mültezime de bir şeyler verirdi. Devlet muntazam bir şekilde parasını Ermeni sarraftan aldığı ve savaş zamanı da kendisine asker gönderildiğinden, halkın durumuyla pek ilgilenmezdi. Hatta padişah mültezimin, kendisine karşı eylemlerde bulunduğunu sarrafın adamı vasıtasıyla öğrenirse derhal görevden azlederdi. Kısaca her şey Ermeni sarrafların elindeydi ve topluma egemen bir özellik

kazanmışlardı. Öyle bir Anadolu yaratılmıştı ki halkı Türk ve Müslüman, fakat asıl egemen olanlar ise ; Tebayı Sadıka yani Ermeniler.⁴⁴

Mültezimler devlete verdikleri parayı fazlasıyla köylüden topladıkları için zamanla üretim düşmüş, üretimin düşmesiyle yeterli vergi toplanamadığından devlete para ödememeye başlamışlardır. En önemli vergi kalemini toplayamayan devlet haliyle zorda kalmıştır. Ancak köylünün hali daha da acıklıdır çünkü kötü mevsim koşulları da olsa elinde kalan ve kendisine bile yetmeyen ürününden devlete veya mültezimlere aşar vergisini ödemek zorundaydı. Dolayısıyla ortaya çıkan toprak ağalığı düzeninin bunun bir sonucu olduğu söylenebilir. Bu sebeplerden ötürü kongrede çiftçi ve işçi gruplarının oy birliğiyle aşarın kaldırılması kabul edilmiştir. İşin ilginç yanı, sanayi ve ticaret grupları uygulanmakta olan aşar sisteminin düzeltilerek daha adil bir aşar sisteminin konulması taraftarıydılar.

Kongrede kabul edilen diğer bir madde ise Reji İdaresinin kaldırılması ve tütün ticaretinin serbest bırakılmasıdır.

1861 tarihli ticaret antlaşmasıyla Osmanlı, Fransa'dan tütün ithalatını yasaklamasına karşılık bu ülkeye tütün ihracatından vergi almamayı taahhüt ediyordu. Aynı yıl İngiltere ile de benzer bir antlaşma yapılmıştır. Böylece devlet önemli bir gelir kaynağından yoksun bırakılmıştır. Ertesi yıl devlet tütün ithalatını tekelleştirdi ve ülke içinde üretilen tütünün nakliyesinde okka başına 12 kuruş Müruriye (iç gümrük vergisi) almaya başladı. 1881 yılında Duyunu Umumiye'ye bırakılan gelirler arasında tütün tekeli vergisi de yer alıyordu. 1883 yılında Osmanlı Bankası ile Alman ve Avusturya bankalarının bir ortaklığı olan Reji İdaresi kurulmuş ve bu idareye ; Osmanlı borçlarına karşılık tütün alım, satım ve işlenmesi tekeli verilerek elde edilen gelirlerden ortaklığın % 8 karı ve masraflar çıktıktan sonra kalan kısmı Osmanlının borçlarından düşülmek üzere Duyunu Umumiye'ye aktarması görevi verilmişti.⁴⁵

Bir tekel olan Reji İdaresi nedeni ile piyasadaki tütünle uğraşan tüccarlar ortadan kalkmış ve Reji İdaresi de karını az göstererek Osmanlı hazinesine zarar

⁴⁴ Cihan DURU-Kemal TURAN- Abdurrahman ÖNGEOĞLU, Atatürk Dönemi Maliye Politikası, s. 119 (Aram ANDONYAN, Balkan Harbi Tarihi, Türkçe Çevirisi:Zaven BİBERYAN, Sander Yayınları, Türk Tarihi Dizisi: 7, İstanbul 1975, s. 133-134)

⁴⁵ a.g.e., s. 56- 57

vermiştir. İzmir İktisat Kongresinin aldığı en isabetli kararlar arasında Reji İdaresinin lağvı ve tütün ticaretinin serbest bırakılması gelmektedir.

Sanayisi hiç olmayan ve geniş kesimi ilkel bir ziraatle uğraşan Türk toplumunda ATATÜRK , Türk köylüsünden hareketle kalkınmayı başlatmak durumundaydı. Bu nedenle kongredeki çiftçi kesiminin önerileri arasında ziraatın büyük yer tuttuğunu görmekteyiz. Daha bilinçli ziraat yapılması için eğitimin okullarda, köylerde, kışlada hem nazari hem de ameli olarak öğretilmesi, gerekirse yabancı ülkelere yetiştirmek üzere öğrenci yollanması, öneriler arasında yer almaktadır. Hatta devlet bazı deneme çiftlikleri kurmuştur, Ankara'daki ATATÜRK Orman Çiftliği gibi.

Asayişle ilgili olarak; hayvan hırsızlığı, soygunculuk, yol kesiciliği v.s. suçlara ait davaların öncelikli olarak ve süratle yargılamalarının yapılması ve temyiz incelemeleriyle birlikte kararların EN ÇOK BİR AY içinde verilmesi günümüzde bile sağlanamayan ADİL YARGILAMA İLKESİNE daha o zamanlar önem verildiğini göstermektedir.

Haberleşme konusunda da bütün yerleşim yerlerinin telefonla birbirine bağlanması, bunun için barış antlaşmasından sonra ordunun elinde kalan telefonlardan yararlanılmasının yolu açılarak ülke çapında bir haberleşme ağı kurulmak istenmektedir.

Diğer çok önemli bir öneri de Ziraat Bankasının durumuyla ilgili olup hükümetin banka sermayesini hiçbir şekilde kullanmaması, bankanın kanunla yeniden düzenlenmesi.

Karayolu, liman ve ulaşımaya uygun nehirlerin taşımacılık için inşasına hız verilmesi, özellikle demir yollarının yapımının önemi daha sonra “ Onuncu Yıl Marşı ” nda da vurgulanmaktadır. Çiftçiye rahatlık sağlayan bir diğer husus da yol vergisinin kaldırılmasıdır.

Ormanların korunması ve çoğaltılması, çiftçinin ihtiyacı olan keresteyi ücretsiz olarak temin etmesi köylüyü ekonomik olarak rahatlatma amacı taşımaktadır.

Kongreyi yapanların aklında; ülke insanını korumak yanında sahip olunan bütün yer altı ve yer üstü varlıkların da korunması fikrinin yattığı görülmektedir. Nitekim yerli hayvan ırklarına sahip çıkılması ve cinslerinin ıslahı bu cümleden olmak üzere, tiftik keçisi, tavuk ve at yetiştiriciliği örnek olarak verilebilir. Günümüzde yabancı ülkelerden Anadolu koşullarına uymayan ve kısa zamanda hastalanarak telef olan veya beklenen verimi bir türlü sağlayamayan ithal hayvanları düşünersek ülke ekonomisine bu yönden vurulan darbe de düşündürücüdür.

Ziraatte makineleşme konusunda; barış antlaşmasından sonra ordunun elindeki tezgahların kullanılması Ordu Millet bütünleşmesinin tipik bir örneğidir. Ziraatte kullanılacak traktörlerin yakıt ve yağlarının ithalinden de gümrük vergisi alınmayarak çiftçinin korunması amaçlanmıştır. İnsan ister istemez günümüzde Türk Ordusunun düşürülmek istendiği durumu hatırlıyor.

Kongrede verilen çok önemli gördüğüm diğer bir öneri de; yabancılara mülkiyet hakkı tanımamaktır. Gerçi bugünkü mevzuatımıza göre; -sırf ülkeye döviz girsin,nasıl olsa Anadolu da arazi çok düşüncesiyle- müteakabiliyet ve uygulama kriterlerine bakılarak hazırlanmış listelerde hangi ülke vatandaşlarının Türkiye'de taşınmaz elde edebilecekleri belirtilmiştir. Devletin en önemli ve vazgeçilmez unsuru olan VATAN TOPRAĞI artık önemini yitirmiş görünüyor. Osmanlının son döneminde, ülkenin en güzide yerleri yabancılara aitti. Bugün etrafımıza baktığımızda yabancının gayri menkullerinin harabeleri gözümüze batar. İşin ilginç yanı kanunlarımıza göre bunlar hala daha ilk sahiplerine tapuludurlar. Açılmakta olan hak ihlali davalarında miras yoluyla intikal ettiği iddiasıyla ve sözüm ona bilirkişi raporlarıyla birtakım insanlar zengin olacaklardır.⁴⁶

C) TÛCCAR GRUBUNUN ÖNERİLERİNİN DEĞERLENDİRMESİ

İzmir İktisat Kongresinde en etkili grubun olduğu kabul edilmektedir. İstanbul Milli Türk Ticaret Birliğinin iyi organize ettiği tüccarların, işçi temsilcilerini de yönlendirdiği söylenmekteydi. Kongreye sundukları önerileri değerlendirecek olursak ; ticaret bankası kurulması, tekellerle mücadele , borsaların millileştirilmesi, sanayii de yakından ilgilendiren kömür üretiminin yabancı rekabetinden korunmasında

⁴⁶ UZUNADA DAVASI- Urla. İzmir 6. Sulh Hukuk Mahkemesi, Dosya:2003 / 1420 Esas.

gerekli önlemlerin alınması ve ticaretin öneminin toplumda yerleşmesi için ekonomi eğitimine ağırlık verilmesi hususları vardı.

Şüphesiz ticaret kesiminin ülke ekonomisine yıllarca hizmet eden en önemli önerisi limanlarımızda kendi bayrağımızın dışındaki gemilerin ticaret yapamaması yani KABOTAJ hakkımızdır. Bu öneri Türk Devletinin egemenlik hakkının ayrılmaz bir parçası olarak kongrede kabul görmüştür. Bu nedenle deniz filolarımızın çoğalması ve gelişmesi için devlete ait tersaneye uygun yerlerin gemi yapımıyla uğraşan işçilere parasız verilmesini önermişlerdir. Bununla hem bu sektördeki çalışanların güçlenmesi hem de deniz taşımacılığında rekabet edebilecek bir sektör yaratılmak arzulanmaktaydı. Buna bağlı olarak gemi yapan tezgahların ve ustaların 5 sene süreyle vergiden affı ve bunların ormanlardan ihtiyaçları olan kerestenin kesilmesinde devletçe zorluk çıkarılmaması istenmekteydi. Ticaret grubunun banknot çıkarmakla yetkili bir banka kurulması ve devletin banka hisse senetlerini yalnız Türklere satmasını teklif etmesi milli ekonomi inancının bir göstergesi kabul edilebilir.

Buna karşılık tüccarlar grubundan, asker-bürokrat yönetici kadroların pek tasvip edemeyeceği öneriler de gelmiştir. Nitekim deniz ticaretinde dizginleri ele geçirmek isteyen ticaret kesimi bütün deniz ticaretindeki organizasyonun Esnaf Cemiyetlerine verilmesini önermiştir. Ticaret grubunun liberal bir ekonomi anlayışına sahip yapısıyla daha çok ilk planda devletçi bir anlayışın taraftarı olan ATATÜRK'ün kafasındakiler çelişmekteydi ve bunun devletin kontrolünde olması gerekirdi. Ayrıca ticaret grubu yabancı sermaye ile devletin ortaklık kurarak tekeller yaratmamasını istiyorlardı. Gerçi yabancı sermayenin öyle veya böyle ülkede bir tekele sahip olmasını istememek kabul edilen bir şeydi ama sermaye yetersizliği nedeniyle devletin kuracağı ve devletçilik mantığıyla işleteceği kuruluşlara da bu şekilde karşı çıkılmış olunuyordu. Ne var ki İzmir İktisat Kongresinin yapıldığı dönemde zaten liberal bir ekonomi anlayışı daha önce açıklanan nedenlerle hakim olmuştur.⁴⁷

Tüccar grubunun hükümete sunulan İktisadi Misak'ta oldukça fazla olan önerilerinin altında yatan sebep şüphesiz Osmanlının ticaretinin azınlıkların elinde olmasının verdiği güvensizliğin bir ifadesi olarak, kendilerini yeni kurulan Türk Devletinde koruma altına almak istemeleridir. Bu da gayet doğal karşılanmalıdır.

⁴⁷ Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN, Atatürk ve İktisat, s.110

Ancak 1929 yılından itibaren Lozan Antlaşmasına göre ithalattaki gümrük vergilerinin sona ereceği bilindiğinden tüccarların gittikçe artan tüketim malları ithalatı, Türk ekonomisinin kendi ayakları üzerinde durmasına olumsuz etki yaptığı söylenmektedir.⁴⁸

D)SANAYİ GRUBUNUN İKTİSAT ESASLARININ DEĞERLENDİRMESİ:-

Osmanlı İmparatorluğunda sanayi sektörü azınlıklar ve yabancı şirketlerin elinde olduğundan bir müteşebbis tipi yaratılamamıştı. İzmir İktisat kongresinde sanayi kesimince sunulan tekliflerde; öncelikle yabancıların elindeki imkanlarla rekabet edebilmenin yollarının arandığı gözlenmektedir. Bu nedenle ithal mallarına ağır vergiler konulması, buna karşılık yerli sanayin ihtiyacı olan makine ve ham maddelerin ihracatındaki gümrük vergilerinin kaldırılması, Türk ekonomisi için olumlu önerilerdi. Özellikle Teşvik-i Sanayi Kanunu ile muafiyet tanınan şirketlerin ortaklık paylarının en az % 75'i nin Türk sanayicilerine ait olması aslında tamamı milli sermayeden oluşması politikasının habercisidir. Nitekim Amerikan sigara şirketi olan Chester grubuyla demiryolları için 400 milyon liralık yatırım anlaşması gerçekleşmeyince 1924 yılında Haydarpaşa Ankara hattı devletleştirilmiştir. Bunu sonraki yıllarda diğer hatların devletleştirilmesi takip etmiştir. İzmir Aydın hattında çalışan lokomotiflerin bozulduğu zaman tamir edilebilmesi için açılması istenen motor tamir bakım okulu yabancı devletlerce engellendiği tecrübesine sahip Türk sanayicilerinin kongredeki önerileri arasında eğitimle ilgili öneriler de yer almaktadır. Bir ülkenin ekonomik kalkınmasında ulaşımın önemi dolayısıyla; demiryolu, karayolu ve deniz taşımacılığı için liman inşası önerileri sanayici grubun oldukça bilinçli teklifleridir. Şüphesiz sanayici kurulacak fabrikalar için kredi ihtiyacı olduğundan bir sanayi bankasının tesisini önererek içinde bulunduğu sermaye yetersizliğinin çözümünü aramaktadır. Daha teşkilatlı ve organize olabilmek için de her ilde sanayi odaları ile teşkilatlanmak arzusundadır.

İzmir İktisat Kongresinde en az sayıda teklif sanayi grubunca verilmiştir ki bu bile ülkedeki sanayinin pek güçlü olmadığını göstermektedir. Ancak yabancılara ait sanayi kuruluşları devletçe satın alınarak millileştirildikten sonra ülke yararına bir sektör haline getirilmişlerdir.

⁴⁸ a.g.e., s.100

E) İŞÇİ GRUBUNUN İKTİSAT ESASLARININ DEĞERLENDİRMESİ:-

Bu grubun İstanbullu tüccarların etkisi altında kongreye katıldıkları iddia edilmektedir.⁴⁹ 34 maddelik önerilerinin tümü ele alındığında, oldukça gelişmiş bir sınıf bilincine sahip olduklarını söyleyebiliriz. Nitekim 1. maddede kendilerine ; “Erbab-ı Say ” yerine; “ İşçi ” denilmesini teklif etmeleri ilginç bir göstergedir. İşçi grubuna ait bütün maddelere daha önce yer verdiğimden, şöyle bir değerlendirmenin doğru olacağı kanısındayım. İşçi temsilcileri kendilerine ait ücretler, sosyal haklar, teşkilatlanma, çalışma koşulları, eğitim, sağlık, aleyhlerindeki yasalarda değişiklik, millet vekili ve yerel yönetim seçimlerinde mesleki temsil hakkı istemektedirler.

V)İZMİR İKTİSAT KONGRESİNİN ETKİLERİ

Tezin konusu: “Birinci İzmir İktisat Kongresi Ekonomik Felsefesinin Türk Ekonomisine Yansımaları” olduğu için istatistik analizlere mümkün mertebe yer verilmeyecektir.

Daha kongre yapılmadan Atina Ajansı kongrenin amaçları arasında yabancılara Türk sularında taşımacılık verilmemesi, birtakım ayrıcalıkların ve tekel haklarının ecnebilerden alınacağı gibi haberler yayınlamıştır. Ayrıca çeşitli ticaret ve sanayi kuruluşları odalarındaki Rum,Ermeni ve Yahudi üyelerin görevlerine son verileceği gibi haberler yer almıştı.Doğrusu bu haberler reddedilmekle beraber haklı endişelerdi ve öyle de olmuştur. Ancak şimdiye kadar Türk ekonomisine bunların ne faydası olmuştu ki devam edilmesinde menfaat umulsun.⁵⁰

Kongredeki kararların uygulanması Lozan görüşmelerindeki Ticaret Antlaşmaları gereği 1929 yılına kadar istenilen anlamda uygulanamamış ekonomiye hız kazandırmak için; çiftçi, tüccar ve özellikle sanayiciler devletçe desteklenmiştir.⁵¹

1) TARIMDAKİ ETKİLER:-

⁴⁹ Cihan DURU- Kemal TURAN- Abdurrahman ÖNGEOĞLU, Atatürk Dönemi Maliye Politikası, s.330

⁵⁰ Prof. Dr. Gündüz ÖKÇÜN, Türkiye İktisat Kongresi, s. 6

⁵¹ Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN, Atatürk ve İktisat, s.86

İzmir İktisat Kongresinden sonra 1930'lu yıllara kadar ülke ekonomisinin lokomotifini olarak tarım sektörünü görmekteyiz. ATATÜRK; Millet'in gerçek efendisinin köylüler olduğunu bu nedenle ifade etmiştir. Halkın çoğunluğu köylerde yaşamaktaydı ve toplam nüfusa oranı % 75 civarında bulunuyordu. Buna karşılık gayri safi milli hasıladaki tarım kesimi payı da yaklaşık % 67 olarak 1927 yılında gerçekleşmiştir.⁵²

Uzun yıllar toprak ağalarının elinde atıl olarak tutulan arazilerin, ancak %5'inde ekim yapılmakta ve bu oranın artırılması amaçlanmaktaydı. Bu nedenle tarımda kullanılacak makinelerin ithalat vergileri kaldırılarak çiftçinin makine kullanmaya özendirilmesi istendi. Bunun yanında devlet de model ziraat çiftlikleriyle çiftçiye örnek olmaya çalışmıştır. Hatta ATATÜRK'ün örnek bir köy planı bulunmaktadır.⁵³ 1929Dünya Ekonomik Krizi ile her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de ekonomik sıkıntılar çoğalmış fakat diğer ülkelere nazaran kriz daha hafif atlatılmıştır. Burada DEVLETÇİ MODELE geçişin de katkısı tartışılmaz bir gerçektir. Nitekim 1926 ile 1930 yılları arasında % 20 artan nüfusa karşılık kişi başına gerçek hasıla % 44 dür.⁵⁴

1930 yılından itibaren on yıllık dönem içinde tarımda; sanayi kesimine ham madde sağlayacak pamuk, tütün, üzüm, incir, şeker pancarı, buğday, kendir gibi ürünler yanında orman ürünleri, hayvancılık, ipek, yün ve maden üretiminin artmasıyla olumlu bir aşamaya gelinmiştir. Ancak rölatif olarak tarım kesiminin milli gelirdeki payı 1938'de % 48'e düşmüştür çünkü diğer sektör milli gelir payları artma göstermiştir.⁵⁵

1950'ler gelindiğinde ülke hala daha bir tarım ülkesiydi fakat Demokrat Parti iktidarıyla artık devletçi yaklaşımlar yerini liberal politikalara bırakmaya başlamıştır.

1960'lı yıllarda bilindiği gibi ihtilal ve onun yansımalarına şahit olmaktadır. Ülke tarihinde -birçok hukukçuya göre- en iyi anayasa ve hukuksal adımlar atılmış ve planlı ekonomi ile devletin her sektöre olduğu gibi tarıma da yol gösremesine

⁵² a.g.e., s. 94-95

⁵³ Dr. Tahir Tamer KUMKALE, Atatürk'ün Ekonomi Mucizesi, s. 460-461.

⁵⁴ Yahya S. TEZEL, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, s.418

⁵⁵ Prof Dr. Yüksel ÜLKEN, Atatürk ve İktisat, s.110

rağmen bir türlü toprak reformu yapılamamış ve daha sonraki on yılda belirginleşmeye başlayan terör hareketinin önü açılmıştır. 1970 ve 1980'li on yıllarda da ülke darbelerle bocalarken tarım kesimi de her sektör gibi bundan etkilenmiştir . Sadece bu yıllarda tarımda kullanılan alet ve ilaçlama ile yerli tohum ve hayvan cinsleri yerine yabancıların kullanıldığı ve bunun da geçici bir iyileşme yarattığı kabul edilebilir. Ancak maliyeti yüksek olan ithalata dayalı tohum ve damızlık hayvan ve tarımsal ilaç kullanımının tarımdaki ağır bedeli günümüzde etkisini göstermektedir. Bu sebeple öz kaynaklara ve organik tarıma hem üreticilerin hem de tüketicilerin yöneldiği gözlenmektedir. 1900'lü yıllar ise tarım kesimi için yeni bir rant kapısı olan turistik tesislerin dekadı olmuştur. Böylece birçok verimli tarım arazisi fakir çiftçi sahipleri için zenginleşip sınıf atlama imkanını vermiştir. Ülkenin tam bir kadastro sununun yapılmaması nedeniyle ve hukuki boşluklardan yararlananlar zilyet olarak elde tuttıkları hazine arazilerini veya orman arazisini yakarak açtıkları alanları sahiplenmişler, bu duruma oy kaygısıyla iktidarlar da seyirci kalmışlardır. Dolayısıyla acilen ülkenin kadastro sununun çıkarılması gerekmektedir.

İçinde bulunduğumuz 2000'li yıllarda ise; yabancı sermayeyi çekmek için kamuya ait birçok tarım işletmesi ve arazileri özelleştirilerek elden çıkarılmıştır. Bu durumun ATATÜRK'ün düşündüğü bir ekonomi politikası olmadığı apaçıktır.

2) TİCARETTEKİ ETKİLER:-

Bilindiği gibi azınlıklar ülke ticaretini ele geçirmişler, birtakım antlaşmalar dolayısıyla ihracat ve ithalatta gümrük muafiyetlerinden yararlanarak zengin olmuşlardı.

Ancak 1929 yılında muafiyetlerin kalkmasıyla devlet gelirlerinde artma başlamıştır. Öte yandan bu azınlıklar içindeki Rumların Lozan Antlaşması gereği İstanbul dışındakilerinin ülkeden ayrılması ile yerlerine Türk tüccarlar geçmeye başlamış ve bu durum yeni bir Türk burjuvazisinin ilk çekirdeğini oluşturmuştur denilebilir. Buna rağmen asıl ticareti elinde tutan İstanbullu Rumlar Lozan Antlaşmasının kapsamında olmadıklarından ve ülke ticaretinin zaten büyük bir kısmının da İstanbul limanlarından yapıldığı için uzun bir süre daha ülke ticaretinde etkili oldukları söylenebilir.

Diğer taraftan 1924-1929 yılları arasında ihracat yapılan ülke sıralamasında toplam ihracatın %60'ı; İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Fransa'ya yapılmıştır.⁵⁶ Toplam İthalatın % 54 'lük kısmı da ; İngiltere, Almanya ve Fransa'yadır.

1929'lardan itibaren uygulamaya konulan yeni gümrük tarifeleriyle 1929-1933 yılları arasındaki ithal mallarına olan talebin düşürüldüğü gözlemlenmektedir.⁵⁷

1931'den itibaren ithalata getirilen kotalarla ; parfüm, alkollü içkiler, giyecek ve yiyecek maddeleri, ayakkabı ve deriden mamül v.s. tüketim eşyalarının ithalatı miktar olarak yasaklanırken tarım, sanayi, tıp eczacılık gibi sektörlerdeki üretimde ham madde ve makine ihtiyacını karşılayacakların ithalat kotalarının dışında tutulduğunu görüyoruz. Dış ülkelerin Türkiye'den daha fazla mal almaları için Türkiye ile olan ticaret dengesine göre bu kotalarda adı geçen ülkelerin lehine iyileştirmeler yapılmış ve bunu o ülkelerle yapılan ikili ticaret antlaşmaları izlemiştir. Örneğin; Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya ile kliring antlaşmaları yapılmıştır.⁵⁸

Uygulanan bu dış ticaret politikası ile yapılan ithalatın sanayileşmeyi artırdığı ve artan sanayi ile yatırımların giderek çoğaldığını söyleyebiliriz. Bu dönemde İzmir'de kurulan bir pazarın daha sonra ihraç ürünlerinin tanıtıldığı bir fuar halini aldığını görmekteyiz.

Zamanla ülke ticaretinde önceleri önemli bir yer tutan devletlerin 1930'lu yıllara gelindiğinde ihracat ve ithalatın toplam değeri içindeki paylarının azaldığını görmekteyiz. Nitekim önceki döneme göre İtalya'nın ve İngiltere'nin payları yarı yarıya azalmıştır. Buna karşılık 1930'lardan sonra, İkinci Dünya Savaşı hazırlıkları içinde olan Almanya'nın payı ise artmıştır. Hatta Almanya Türk dış ticaretinde öyle etkili bir duruma ulaşmıştır ki bize sattıklarından daha fazlasını bizden ithal ederek ve karşılıklarını da vermeyerek ekonomimizi dar boğaza sokmuştur. Aynı şekilde sanayideki finansmanlarda bize yardımcı olan Sovyetler Birliği ile de mal takası esasına dayalı olarak ihracat ve ithalat payları; % 3' ten % 5'e çıkmıştır istenen düzeye ulaşamamıştır.

⁵⁶ Yahya S. TEZEL, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, s. 144

⁵⁷ Yahya S. TEZEL Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, s.147

⁵⁸ a.g.e., s.152

İkinci Dünya Savaşı yıllarında ülkede ham madde ithalatının aşırı düşüşü hem ticaret hem de sanayide çok etkili olmuştur. Buna karşılık askeri harcamaların yapılamaması nedeniyle altın ve döviz rezervlerinde o dönemin değerlerine göre 234 ton altın tasarruf edildiği söylenmektedir.⁵⁹

Savaş yıllarında ihracat-ithalat yapan tüccarların haksız kazançlarına mani olmak için hükümetin dış ticareti sıkı denetime aldığı görüyoruz. Nitekim 1940 yılında Milli Korunma Kanunu ile hükümet hem ithalatçıları hem de ülkenin önemli ihraç ürünlerini denetim altına aldı. Bu arada tarım ürünleri ihracatını denetlemek için hükümet; bir kamu kuruluşu olan Ticaret Ofisi ile akaryakıt ithalini denetlemek için de Petrol Ofisini kurdu.

Bu dönemin en fazla tartışılan hükümet kararı şüphesiz Varlık Vergisidir. Bazılarına göre hükümet; Rum, Ermeni, Yahudi gibi -vaktiyle oldukça haksız kazanç elde etmiş ve ülkenin kaymağını yemiş- olanları güçsüzleştirerek, onların yerine Türklerin geçmesini hedefliyordu. Bazı iktisatçılara göre bu uygulama dış ticarete olumsuz sonuçlar doğurmuştur.⁶⁰

Savaş sonrası dış ticarete sıkı devlet kontrolü yerini liberalleşmeye bırakmıştır. Nitekim 1946'da İthalatçı Birlikler kaldırılarak ithalattaki kısıtlamalara son verilmiş, uzun yıllar değerini koruyan Türk Lirası da devalüe edilmiştir. Ancak beklenen oranda devalüasyon yapılmadığından hala daha ucuz olan döviz nedeniyle ithalatta patlama ortaya çıkmış ve ülkenin ticaret dengesi bozulmuştur. Özellikle Demokrat Parti döneminde ithalat furyası büyük ticaret açıklarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bu dönemden itibaren günümüze kadar uygulanan ticaret politikalarının ATATÜRK'ün uygulamak istediği Tam Bağımsız Ekonomi düşüncesiyle çeliştiğini görmekteyiz.

3) SANAYİDEKİ ETKİLER:-

İzmir İktisat Kongresinin yapıldığı 1923 yılından 1930'lu yıllara kadar ülke sanayisinin olduğunu pek söyleyemeyiz. Daha çok emek yoğun özellikteki basit

⁵⁹ a.g.e., s.156

⁶⁰ a.g.e., s.225

sanayiler söz konusudur. Örneğin köylerdeki klasik tarzda zeytin yağı üretimi veya el tezgahlarında üretilen halı ve bez yada çok derinlerde bulunmayan kömür ve benzeri madenlerin üretilmesi gibi. Bu dönemin en kayda değer gelişmesi 1925 yılında devletin kurduğu Sanayi ve Maadin Bankası olup ilk dönemin büyük başarılarından biridir. Ayrıca bir Amerikan şirketi olan Chester ile 400 milyon T.L tutarında ülkemizdeki tütün işletmeciliği için bir anlaşma imzalanmak istenmişse de sonuç alınamamıştır. Yine başka bir Amerikan şirketinin ülkemizde kurulması düşünülen Merkez Bankası için 30 milyon dolarlık yatırım sözü de gerçekleşmemiştir.

Bu dönemin yatırım dağılımına baktığımızda; 1923-1930 yıllarında kurulan anonim şirketlerin sermayesinin;% 43'ü yabancılara aitti. Yabancılarla ortak kurulanlarda ise maalesef bu oran;%75 yabancılardan lehine olup daha çok, elektrik, havagazı, inşaat, çimento, tekstil, gıda sanayilerinde yoğunlaşmaktadır.⁶¹

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planınının 1934'den itibaren uygulanmaya başlamasıyla devletin sanayide etkisi artırılmış ve ülkenin sahip olduğu ham maddelere uygun sanayi devlet öncülüğünde gelişmeye başlamıştır. Buna örnek olarak Sümerbank ve Etibank, İller Bankası gibi iktisadi devlet teşekküllerini verebiliriz. Bu dönem ATATÜRK'ün uygulamak istediği DEVLETÇİLİK ilkesinin zirveye ulaştığı bir dönem olup bazıları buna; devlet kapitalizmi demektedir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımından İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar yabancı sermaye bulamayan ülkemizde geçmişin acılarından ötürü ve Tam Ekonomik Bağımsızlık isteyen bürokratların da yabancı sermayeye karşı oldukları söylenebilir. Hatta bu dönemde hükümet bazı yabancı şirketleri satın alarak devletleştirmiştir. Bunlar arasında en önemlileri; demiryolları, limanlar, madencilik belediye hizmetleri, imalat sanayi gibi.⁶²

1960 İhtilali ve onu takip eden yıllarda liberalizasyon ve özel teşebbüse verilen kredilerle sağlanan imkanlar dolayısıyla zaman içerisinde ayrıcalıklı bir sanayici-tüccar grubunun oluştuğunu görmekteyiz. Sonuçta 2000'li yıllarda patlak veren bankacılıktaki kriz nedeniyle devlet; henüz tam olarak kaç milyar olduğu kestirilemeyen bir zararla karşılaşmıştır. Sonuçta, ATATÜRK'ün tam bağımsız ve sömürüye karşı kurduğu Türkiye Cumhuriyetini, fırsatçıların nasıl soyduğunu

⁶¹ a.g.e., s. 170

⁶² a.g.e., s.176

görmüş olduk. Şu anda bankacılık sistemimizin yaklaşık %75 yabancılara aittir ve bunlardan birkaç tanesine de Yunanlılara sahiptir. Yani sonuçta kısaca; her şeyin aynı kalması için her şeyi değiştirmiş olduk.

4) İŞÇİ HAKLARINA ETKİLERİ:-

Türkiye Cumhuriyetinin ilan edildiği dönemde ülkemizde gelişmiş bir sanayi yoktu. Osmanlının son dönemlerinde ise zaten ticaret ve sanayi yabancı veya azınlıkların elindeydi ve işçilere ait; çalışma, ücret, fazla mesai, tatil, kadın ve çocuklar için kuralların bulunduğu söylenilemez. Sadece 1921 tarihli Zonguldak ve Ereğli Havzası için bir düzenleme bulunmaktadır. Ancak ilk kez İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlarda; bir Emekçi Sınıf Bilincinin ortaya çıktığını görüyoruz. Yine de işçi sınıfının haklarının gelişmesi ülke sanayisinin gelişmesiyle doğru bir ilişkiye sahiptir. Dolayısıyla işçi haklarının düzenlenmesi doğrudan doğruya ülkemizdeki iş hukukunun takip ettiği gelişmeyle anlamlı olarak ortaya konabilir. O halde kongrenin etkilediği kadarıyla ülkemizdeki iş hukukundaki gelişmelere kısaca değinelim.

Nedense kongredeki işçilerin önerilerinin birçoğuna diğer gruplar katılmamışlardı. Hükümet ise kendi otoritesine dayalı olarak bazı düzenlemelere gitmiştir. Yapılanların yeterli olmamasının sebepleri hakkında spekülasyon yapmak istemiyorum ama kuzeyimizde 1917 ihtilalini Marksist bir temele dayanarak yapan komşumuz Sovyetler Birliği faktörü düşündürücüdür.

Bilindiği gibi 1924 Anayasasında herhangi bir iş hukuku düzenlemesi bulunmamakta ihtiyaca uygun bazı kurallar ortaya konulmaktaydı.⁶³ Sadece; 1924 tarihli “Hafta Sonu Tatili Kanunu”, ve 1930 tarihli “Hıfzısıhha Kanunu” işçi önerileri arasında yer almaktadır. Hatta bir anlamda 1935 tarihli “Ulusal Bayram ve Tatillere Dair Kanun” da bu grupta sayılabilir.

Daha sonra 1926 yılında kabul edilen “Borçlar Kanunu” genel bir düzenleme olup herkesi kapsamaktadır. Ancak 1936 yılında çıkarılan “İş Hukuku Kanunu” ile toplumda işçi,işveren ve devlet dengesinin sağlanmasına çalışıldığını görüyoruz. Bunu 1945 yılında “İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu” ve “İş Kazaları, Meslek

⁶³ Prof.Dr. Ünal NARMANLIOĞLU, İş Hukuku, Ferdi İş İlişkileri I, s. 18-22.

Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu” izlemiş olup doğrudan doğruya kongredeki işçi önerilerinin etkisini burada da görmekteyiz. 1946 yılında ilk kez “Çalışma Bakanlığının Kanunu” çıkarılmış ve bunu ertesi yıl “İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Kanunu” izlemiştir. 1949 da “İhtiyarlık Sigortası Kanunu” çıkarılmış ve ertesi yıl da ilk defa Ülkemizde “İş Mahkemeleri Kanunu “ çıkarılarak işçi-işveren ihtilaflarına bakacak ayrı mahkemeler kurulmuştur. Yine kongredeki işçi önerilerinden olan tatil günlerinde ücret ödenmesine dair kanun 1951 yılında çıkarılmıştır. Basın çalışanlarını kapsayan 1952 yılında ayrı bir kanun çıkarılmıştır. Diğer önemli bir kanun da 1954 tarihli “ Deniz İş Kanunu” dur.

1960 ihtilali ile hazırlanan anayasada, sosyal hukuk devleti olma gereği işçilere bazı yeni haklar getirilmiştir. Bunlardan bir kısmı İzmir İktisat Kongresindeki işçi önerileri arasında da bulunmaktadır. Mesela ; öğle dinlenmesi, ücretli yıllık izinler gibi. Fakat en önemli gelişme 1961 anayasası çerçevesinde hazırlanan; “Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu”dur. Ancak 1980 darbesi ile işçilerin bazı hakları hazırlanan yeni anayasa ve ona dayalı çıkarılan kanunlarla ellerinden alınmıştır. Zaten 1980 sonrası için ATATÜRKÇÜ anlayıştan uzaklaşıldığı entelektüel çevrelerin genel kanaatidir. Günümüz için de aynı görüş daha yaygın bir durumdadır.

5) SİYASAL HAKLARA ETKİLERİ:-

a) Saltanatın Kaldırılıp Yerine Türkiye Cumhuriyetinin İlan Edilmesi:-

Teşkilat-ı Esasiye Kanununa göre ; egemenlik kayıtsız şartsız Millet'in kabul edilince artık İstanbul'da yabancı devletlerin maşası durumundaki padişahın yetkilerinin alınması kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle daha İzmir İktisat Kongresi düzenlenmeden önce ;1 Kasım 1922 tarihinde Saltanat kaldırılmıştır. Daha sonra Lozan Antlaşması taraflarca imzalanınca; 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ilan edilmiştir.

Kendisi egemen olan Türk Milletinin artık egemenliği Tanrı adına elinde tutan ve Halifelik sıfatı da bulunan padişahın bu sıfatı da; 13 Mart 1924 tarihinde kaldırılmıştır.

6) SOSYAL HAKLARA ETKİLERİ:-

a) Tekkelerin Kaldırılması:-

Osmanlı Devletinin gerilemesinde en çok etkili olan, bilim ve teknolojiye ve çağdaş dünyadaki yeniliklere karşı olan dini okulların; 30 Kasım 1925 tarihinde

kapatılmasına karar verilmiştir. Günümüzde ise; dinimizi çocuklarımıza öğretmek amacıyla her köşede Kuran kursları açılmaktadır. Bu konunun diğer bir uzantısı da avantajlı kılınmak istenen İmam Hatip Liseleridir. Burada okuyan öğrenci ve mezunlarının sayısına bakıldığında bu kadar imamın nerede kullanılacağı sorusu - ve muhtemel cevapları- akla gelmektedir.

b) Soyadı Kanunu ve Lakapların Kaldırılması:-

İslam dini nedeniyle çocukların babalarının adını bir nevi soy isim olarak alması geleneği vardı. Çağdaş ülkelerdeki gibi herkesin bir soy adı alması kanunu 21 Haziran 1934'te kabul edilmiş ve 26 Kasım 1934'te de lakap ve unvanların kullanılması yasaklanmıştır. Soyadı verme uygulamasında Gazi Mustafa Kemal , Büyük Millet Meclisinde; 24 Kasım 1934 tarihinde ATATÜRK soyadı layık görülmüş ve kanunlaşmıştır. Atatürk'ün de ünlü kişilere uygun bulup verdiği soyadları vardır.⁶⁴

c) Uluslararası Ölçülerin Kabulü:-

Medeni dünyayla bütünleşebilmek için; önce 26 aralık 1925'te Miladi takvime geçilmiş daha sonra 1931 yılında uluslararası saat, takvim ve ölçü birimleri kabul edilmiştir. 1935 yılında ise resmi tatil günü Cumartesi yapılarak dini içerikli olan resmi Cuma tatili değiştirilmiştir.

d) Şapka Devrimi:-

Osmanlı İmparatorluğu zamanında insanların giyinişlerine bakarak hangi kesimden, sınıftan olduklarını anlayabilirdiniz. Halbuki birbirine eşit olan VATANDAŞ kavramını anlatmak için Atatürk Kastamonu'da 25 Kasım 1925 tarihinde halkın önüne şapka ile çıkarak, fes, sarık ,peçe gibi dini ve sınıfsal kimlikleri çağrıştıran şeyler yasaklanmıştır.

e) Kadın Hakları:-

Kurtuluş Savaşını erkeğiyle birlikte başarmış olan Türk Kadını dini gelenek nedeniyle erkeğin gerisindeydi. Erkeğe eşit vatandaş olan kadınlarımız seçme ve seçilme haklarını 5 Aralık 1934'te elde ederek birçok Avrupa ülkesinin uygulamada önüne geçmiştir. Böylece Atatürk'ün önemli bir devrimi daha gerçekleşmiştir.

⁶⁴ Lord KINROSS, ATAÜRK, Bir Millet'in Yeniden Doğuşu, Çev.N. SANDER Altın Kitaplar yay. S.545

7) HUKUKSAL HAKLARA ETKİLERİ:-

Mecellenin Kaldırılması ve Çağdaş Medeni Kanunun Kabulü ve Laiklik İlkesi:-

Osmanlı döneminde Müslümanlara Şer-i Hukuk, Gayr-ı Müslimlere ise farklı bir hukuk uygulanmakta böylece bütün teb-a için ortak bir kanun bulunmamaktaydı. Mecelle denilen ve İslam hukukuna dayalı Ahmet Cevdet Paşanın hazırladığı 1851 maddeden oluşan kurallar 1877 yılından beri uygulanmaktaydı. 3 Mart 1924 tarihinde Meclis, vatandaşların hukuksal ilişkilerini düzenleme yetkisinin sadece kendisinde olduğunu kabul edince Mecelle usulü ortadan kalktı ve yerine İsviçre medeni kanunundan tercüme edilen Türk Medeni Kanunu; 17 Şubat 1926 tarihinde kanunlaştırıldı.

8) EĞİTİM HAKLARINA ETKİLER:-

a)Eğitimde birliği sağlamak ve dinsel eğitim yerine gençlerimize çağdaş bir eğitim vermek için, 3 Mart 1924 tarihinde; bütün medreselerin kapatılarak bunlara yapılan ödenekler Maarif Vekaletine aktarılması kanunu çıkarılmıştır.

b) Harf Devrimi:-

Arap harfleriyle çocuklarımızın okuma ve yazmayı öğrenmesi çok uzun zaman alıyordu. Halbuki çağdaş ülkelerdeki çocuklar kısa zamanda bu işi başarmaktaydılar. Atatürk uzmanlara hazırlattığı ve Türkçe'nin yapısına uygun latin harflerinden oluşan yeni alfabeyi siyasilere ve halka 9 Ağustos 1928'de Sarayburnu Parkında tanıtarak bir nevi öğretmenlik yapmıştır.1 Kasım 1928'de Meclis Yeni Alfabeyi kabul eden yasayı çıkarmış ve 11 Kasım 1928'de ise ATATÜRK'e Başöğretmenlik unvanı vermiştir. Bu unvanı ATATÜRK'ün kabul ettiği 24 Kasım 1928 tarihi 24 Kasım 1981'den İtibaren Öğretmenler Günü olarak kutlanmaktadır.

ATATÜRK'ün bu sayılanların dışında da birçok çağdaş kanun ve kurumlarda öncülüğü vardır. Bunlar arasında güzel sanatların Ülkemizde gelişmesi için katkıları, Türk Dil Kurumu, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi birçok eseri vardır. O sadece bir üst yapı devrimcisi olmayıp⁶⁵, devletçi ilkeyle çalışan iktisadi devlet teşekkülleri⁶⁶ modeli ile ülke ekonomisini şaha kaldırarak en büyük eseri olan; Türkiye Cumhuriyetini yaratmıştır. Eserinin laiklik temeline dayalı yapısı onun hem

⁶⁵ Prof.Dr. Mustafa AYSAN, Atatürk Yolu, Atatürk Kültür,Dil ve Tarih Yüksek Kurumu yayınları,s.69

⁶⁶ Osman Nuri TORUN, Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri,Yapı ve Kredi Bankası y.s.197

vatandaşına vicdan özgürlüğü tanıdığını hem de devletin yapısının dini kuralların dışında kaldığını⁶⁷ gösteren çağdaş bir ilkedir. ATATÜRK; “Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk Halkına Türk Milleti denir” diyerek halkçılık anlayışını açıklamaktadır.⁶⁸

Bütün bunlardan bir sonuç çıkaracak olursak ATATÜRK; milli egemenliğe dayalı, tam bağımsız, devletçi, ulusalcı halkçı, laik ve çağdaş bir cumhuriyetçidir. Bu da onu Türk siyasal tarihinde en önemli aydınlanmacı bir devlet adamı yapmaktadır.

VI) ATATÜRK'ÜN İZMİR İKTİSAT KONGRESİNDEKİ KONUŞMASI VE DEĞERLENDİRMESİ:-

Kongrede alınan kararların Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi politikalarına yön vermesi zaten ATATÜRK'ün isteğiydi. Bu nedenle kongrede yaptığı açış konuşmasını özetle kendisinden aktaralım:⁶⁹

“ Efendiler; Aziz Türkiyemizin iktisadi esbabını aramak ve bulmak gibi vatani, hayati ve milli bir gaye-i mukaddese için bugün burada toplanmış olan sizlerin muhterem halk mümessillerinin huzurunda bulunmakla çok mesut ve bahtiyarım. Efendiler; uzun gafletlerle ve derin lakaydi ile geçen asırların bünye-i iktisadiyemizde açtığı yaraları tedavi etmek ve çarelerini aramak, memleketi mamuriyete, milleti refahiyet ve saadete isal yollarını bulmak için vukubulacak mesainizin muvaffakiyetle neticelenmesini temenni eylerim.

.....
Efendiler; tarih milletimizin itila ve inhitatı esbabını ararken birçok siyasi, askeri, içtimai sebepler bulmakta ve saymaktadır. Şüphe yok bütün bu sebepler hadiset-i içtimaiyede müessirdirler.

Bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla alakadar olan, o milletin iktisadiyatıdır. Tarihin ve tecrübenin tespit ettiği bu hakikat bizim milli hayatımızda ve milli tarihimizde tamamen mütecellidir.

Hakikaten Türk tarihi tetkik olunursa itila, inhitat esbabının iktisadi mesailden başka bir şey olmadığı derhal anlaşılır.

⁶⁷ Prof.Dr. Turhan FEYZİOĞLU, Atatürk Yolu, s.218

⁶⁸ Em. Tümğ. Muzaffer ERENDİL, Çok Yönlü Lider Atatürk, T.C. Genelkurmay Başkanlığı yay. S269

⁶⁹ Prof. Dr. Ayşe AFETİNAN, İzmir İktisat Kongresi, s. 57 -69 arası Atatürk'ün konuşmasının tam metni

Şimdiye kadar hakiki manasıyla milli bir devir yaşamadık, binanaleyh milli bir tarihe malik olamadık.

.....

Efendiler; Milletin düçar olduğu bu hazin hal ve bu sefaletin esbabını arayacak olursak , doğrudan doğruya devlet mefhumunda buluruz.

.....

Bir devlet ki, teba'sına koyduğu vergiyi ecnebilere koyamaz, bir devlet ki gümrükleri için rüsum muamelesi vesair tanzimi hakkından men edilir, bir devlet ki ecnebilere üzerinde hakk-ı kazasını tatbikten mahrumdur. O devlete müstakil denilemez.

.....

Efendiler; Milletimiz halas-ı kat'i ve hakikiye mahzar olabilmek için iki umdeye istinadın şart olduğunu anladı. Onlardan birincisi: Misak-ı Millinin İfade ettiği ruh ve mana. İkincisi: Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzun tespit ettiği gayr-ı kabil tebeddül hakayık.

Misak-ı Milli, Milletin istiklal-i tamını temin eden ve bunun için iktisadiyatında inkişafına mani olan bütün sebepleri bir daha avdet etmemek üzere lağveden bir düsturdur. Teşkilatı Esasiye Kanunu Osmanlı İmparatorluğu devletinin tarihe münkalip olduğunu idrak eden, onun yerine yeni Türkiye Devletinin kaim olduğunu ilan eden bir kanundur. Bu devletin hayatında bila kayd ü şart hakimiyetin milletin uhdesinde kalacağını ifade kanundur. Bu kanun hakimiyetin milletin uhdesinde kalabilmesi için halkın bizzat kendini idaresini şart kılan bir kanundur.

.....

Efendiler; Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümetinin milletten aldığı veçhile istiklal-i tam, Hakimiyet-i Milliye umdelerine istinaden zengin, memleketi mamur etmekten ibarettir.

.....

İstiklal-i tam için şu düstur var: Hakimiyet-i Milliye, Hakimiyet-i İktisadiye ile tarsin edilmelidir.....Siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferle tetvic edilemezse semere, netice paydar olmaz.....

Efendiler; görülüyor ki, bu kadar kat-i ve yüksek bir zafer-i askeriden sora dahi bizi sulha kavuşmaktan men eden esbab doğrudan doğruya esbab-ı iktisadiyedir, mülahazatı iktisadiyedir. Çünkü bu devlet, bu Millet hakimiyeti iktisadiyesini temin ederse, o kadar kuvvetli temel üzerinde yerleşmiş ve teali

etmeğe başlamış olacaktır ve artık bunu yerinden kıyılatmak mümkün olamayacaktır. İşte düşmanlarımızın muvafakat, bir türlü rıza göstermedikleri budur.

.....

Efendiler, Heyet-i aliyenin bugün akdetmiş olduğu Türkiye İktisat Kongresi çok mühimdir. Çok tarihidir. Nasıl ki Erzurum Kongresi felaket noktasına gelmiş olan bu Milleti kurtarmak hususunda Misak-ı Millinin ve Teşkilat-ı Esasiye Kanununun ilk temel taşlarını tedarik hususunda amel olmuş, müessir olmuş, müteşebbis olmuş ve bundan dolayı tarihimize en kıymetli ve yüksek hatırayı ihraz etmiş ise, kongreniz dahi milletin ve memleketin hayat ve halas-ı hakikisini temine medar olacak düsturun temel taşlarını ve esaslarını ihzar edip ortaya koymak suretiyle tarihte büyük namı ve çok kıymetli bir hatırayı ihraz edecektir. Bu kadar kıymetli ve tarihi kongrenizi küşat etmek şerefini bana bahsettiğinizden dolayı hasetsen arz-ı teşekkürat ederim. Böyle bir kongreyi akdeden sizlersiniz. Bundan dolayı sizi şayan-ı tebrik görür ve tebrik ederim . Kongre küşad edilmiştir efendim ” diyerek sözlerini bitirmiştir.

Görüldüğü gibi ATATÜRK'ün kongredeki konuşmasının -atlanılan noktali yerler dışında- orijinal metni budur. Bu konuşmadan şu hususlar kesinlikle ortaya çıkmaktadır:

- 1) Yüzyılların gafleti ve ihmali vardır,
- 2) Milletimizin gerilemiş, ve çöküş nedenleri temelde ekonomiktir,
- 3) Şimdiye kadar milli bir tarihe ve milli bir ekonomiye milletimiz sahip olmamıştır,
- 4) Kötü durumun sebebi, “ Bağımsız Olmayan Devlet ” kavramında yatmaktadır,
- 5) Milletimizin gerçek kurtuluşu: Misakı Milli Ruhu ve Teşkilatı Esasidir,
- 6) Misakı Milli: Tam Bağımsızlığı sağlayacaktır,
- 7) Teşkilatı Esasiye: Yeni Türk Devletinin varlığının temel kanunudur,
- 8) Türk Devletinde hakimiyet artık kayıtsız şartsız Türk Milletindir,
- 9) Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti bu temelde ülkeyi kalkındıracaktır,
- 10) Milli bağımsızlık, milli ekonomiyle sağlanacaktır,
- 11) Askeri zaferler iktisadi zaferle desteklenmelidir,
- 12) Lozan'da emperyalist devletler bize ekonomik bağımsızlık vermek istememektedir,

13)İzmir İktisat Kongresi: Ekonomimizin kurtuluş temellerini ortaya koyacaktır.

ATATÜRK'ün bu muhteşem konuşmasında bazı noktalara siyaset felsefesi bakımından açıklık getirmek istiyorum. Öncelikle EGEMENLİK kavramını ele alalım. En kısa tanımıyla egemenlik toplumu yönetme gücüdür. Acaba bu güç kaynağını nereden almaktadır. Bunun üç değişik cevabı olabilir:

- a) Egemenliğin kaynağı Tanrıdadır: Osmanlı İmparatorluğunda padişah aynı zamanda halife olup, Tanrı adına egemenlik yetkisini kullanıyordu. Halka düşen görev ise; “padişahım sen çok yaşa” dan ibaretti. Günümüzde Vatikan, Suudi Arabistan, İran gibi devletler bu özellikte olup hepsinin ortak adı; TEOKRASİDİR.
- b) Egemenliğin kaynağı başka bir egemendedir: Şayet bir devlet ve onun halkı başka bir egemen devlet tarafından yönlendiriliyor ve açık veya örtülü bir şekilde yönetiliyorsa bu yönetilen devletin halkının egemen olduğunu söyleyemeyiz. Örneğin komşumuz Irak bu durumda olup Amerika Birleşik Devletlerinin egemenlik şemsiyesindedir. Günümüzde en yaygın şekliyle var olan bu durumun adı ; EMPEYALİZMDİR.
- c) Egemenliğin kaynağı kendi toplumundadır: Bu durumda ortaya çıkan devletin adına “Cumhuriyet” gibi bir ekleme yapmak gerekir, mesela ;TÜRKİYE CUMHURİYETİ gibi .Bunun için ATATÜRK: “EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR” diyor. Atalarımızın kanı ve canı pahasına kurup korumamız için bize emanet ettikleri Türkiye Cumhuriyeti'nin bu özellikte olması gerektiği inancını taşıyorum.

Bu noktada ister istemez DEMOKRASİ kavramına da açıklık getirmek şarttır. Günümüzde çok yüceltilen bu sözcük acaba tarihsel siyasi gelişme içinde nasıl bir seyir izlemiştir. Komşumuz Yunanlılar bunun da rantını toplamak istediklerinden demokrasinin beşiği olarak kendilerini, daha doğrusu Eski Yunanı görmektedirler.⁷⁰ İçinde esirlerin, kölelerin, oy kullanma hakkı olmayan insanların yaşadığı Atina Sitesinde sadece belli kişilerin Agora Meydanında toplanarak ve birtakım angarya işleri bazılarına yüklemek için uyguladıkları seçimle, bu ülkeye demokrasinin beşiği diyemeyiz. Zaten demokrasiyi yücelten bir tek filozofuna da rastlayamazsınız. En büyük Yunan filozofu sayılan Platon, ünlü Perikles'in akrabasıydı ve aristokrasiden yanaydı. Diğer büyük Yunan filozofu Aristoteles de demokrasiden yana değildi.

⁷⁰ Maurice DUVERGER, Siyasal Rejimler, s.14

Herkesin eşit olduğunu söyleyen Sofistler ise muteber kişiler olarak kabul edilmeyip her yerde aranıyordu. Nitekim en ünlü sofist olarak kabul edilen Protagoras, takipten kaçarken bataklıkta boğulmuştur. Roma imparatorluğu döneminde de örneğin bir konuya bütün senatörler olumlu yaklaşıyorlar bile kürsüye yumruğunu vuran Sezar'ın dediği olurdu. 1789 Fransız İhtilali'ni hazırlayan tabii hukukçular, bazı insan hakları ve demokrasi kavramına önem vermişlerse de sonuçta birçok insan giyotine gitmiştir. Ancak konunun uzmanları için 1789 ihtilali, Demokrasi kavramının ortaya çıkmasının miladı olarak görülmektedir. Bu ihtilal; EŞİTLİK ÖZGÜRLÜK ve HALK EGEMENLİĞİ kavramlarına dayalı ve herkesin VATANDAŞ olduğu yeni bir dönemi başlatmıştır ama aslında; HER ŞEYİN AYNİ KALMASI İÇİN HER ŞEYİN DEĞİŞTİRİLMESİ dönemidir.

Acaba DEMOKRASİ gerçekte nedir? Öncelikle demokrasinin egemenliğin kaynağıyla ilgili bir sorunun cevabı olmadığı, daha çok egemenliği nasıl kullandığımızın yöntemlerinden biri olduğu tarihsel gelişimden çıkmaktadır. Yukarıda Sezar örneğinde egemenliği kullanım şekli, Osmanlı İmparatorluğunda Ermeni sarrafı kefil gösterebilenin ayan seçilmesi, bazı papazların bir odaya kapanarak daha sonra odanın bacasından beyaz duman çıkması halinde yeni papanın seçildiği veya seçimle kardinallerin göreve geldiği Vatikan'da veya komşumuz İran'da meclis üyelerinin seçilmesi ; egemenliği kullanım yöntemlerimizdir. Nitekim biz de Dar Bölge d' Hondt sistemi uygulayarak mesela doğu ilerimizde beş-altı bin oy alan en az ilkokul mezunu adayları milletvekili olarak seçmemize karşılık, İzmir'de elli altmış bin oy alan çok daha eğitilmiş bir vatandaşımızın milletvekili olarak seçilemediği, bütün bunların hepsi seçim tarzımızla ilgilidir. Bu seçim sistemlerinden bir tanesine de DEMOKRATİK SEÇİM SİSTEMİ denilmektedir. Farkı ise; EŞİTLİK, BİREYSEL ÖZGÜRLÜK ve HALK EGEMENLİĞİ'ne dayalı temel ilkelere sahip oluşudur. Ancak bu yeterli değildir ve partilerden oluşan siyasi hayatımızda bir partinin seçimlerde aldığı oy yüzdesi ile meclisteki milletvekili yüzdesi oranının BİR'e EŞİT olması halinde adil - hatta demokrasinin ruhuna uygun - bir seçimden söz edilebilir.⁷¹ Bu oran: 1'den büyükse partinin aşırı temsil edildiği, 1'den küçükse, eksik temsil edildiği bir matematiksel hakikattir ama matematik kimin umurunda, çarklar bildiği gibi birilerinin çıkarına dönmekte ve bize bu durum demokrasi diye yutturulmaktadır. İsteyen Yüksek Seçim Kurulunun yayınladığı istatistiklerden hareketle partilerin oy

⁷¹ Jean Marie COTTERET- Claude EMERI, Seçim Sistemleri,s.96

yüzdelerine ve milletvekili sayılarına bakıp, ne kadar demokratik bir seçim uyguladığımızı anlayabilir.

Yani ister Vatikan veya İran gibi teokratik devletleri, isterse Avrupa'nın çağdaş kabul edilen devletleri olsun demokratik seçim sistemi hepsinde uygulanabilmektedir. Hatta Ülkemizde de demokratik seçim sistemi uygulandığı söylenmektedir. O halde fark nerededir? Fark ATATÜRK'ün kurmak itediği TAM BAĞIMSIZ ve ULUSAL DEVLET anlayışında yatmaktadır. Önemli olan da ilk planda budur.

ATATÜRK, tam bağımsızlık temeline göre kurduğu devlete; TÜRKİYE CUMHURİYETİ ve ULUSALCI özellikleri için de; " NE MUTLU TÜRKÜM DİYENE" demiştir. İzmir İktisat Kongresi ile de bu tam bağımsızlığın ekonomik temellerini atmak niyetindedir.

(Ancak günümüzde bu "Ulusalci" kavramının ; "Milliyetçi" anlayıştan bazı farkları bulunmaktadır. Özellikle 1968 kuşağı denilenlerin sol eğilimli olanlarına göre; "Ulus" sözcüğü içinde dinsel içerik bulundurmamasıyla, " Millet" kavramından ayrılır. Bu nedenle Türk Milliyetçiliği denildiği zaman; dini inancı Müslüman olan Türk Halkı ifade edilmektedir. Halbuki Ulusalci yorumda; "Ulus" kavramının içinde dinsel hiçbir içerik bulunmaz. Nitekim bugün bazı partiler kendilerini; "Milliyetçi" olarak görürlerken İslami propaganda da yapmaktadırlar. "Ulusalçılar" ise laik devletten yana olduklarından dinden söz etmezler ama bu onların Müslüman olmadıkları anlamına da gelmez. Bu nedenle ATATÜRK'ün anlayışına daha yakın olanlar Ulusalçılardır.)

Bu düşüncelere karşı olanlar kendilerini DEMOKRAT, karşı görüştekileri de FAŞİST olarak niteleyebilirler. İnsanlık siyasi tarihinden çıkan sosyolojik bir gerçek demokrasi ile faşizmin bir paranın iki yüzü gibi veya bir elmanın iki yarısı gibi kardeş olduğunu göstermektedir. Öncelikle Eski Yunanda her ne kadar Solon gibi kanun yapıcılar varsa da bunlar faşist olarak isimlendirilemezler, onlar birer TİRAN'dır. Roma imparatorları için de faşist sözcüğü kullanılamaz çünkü onlar; bir baş parmak hareketiyle insanların ölüm veya yaşamlarına hükmeden; SEZARLAR olup kendilerine tapılmaktadır. Bu gibi yönetenlerin seçiminde yönetilenlerin etkisi yoktur.O halde kime faşist diyebiliriz? Hitlere, Musolini'ye ve benzerlerine faşist diyebiliriz. Bunların hepsi demokratik yollarla iktidara halkın büyük bir desteği ile

seçilmişlerdir. Yani sosyal elmanın bir yarısı daha ağır basarsa demokrasi, yuvarlanıp diğer yarısı ağır basarsa da faşizm ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle demokratlarla faşistler zıt kardeşlerdir. Bir parti tamamen demokratik seçimle yönetime gelir ve meclisteki üyelerin büyük bir çoğunluğunu ele geçirirse demokrasi elması yan yatmaya başlar ve alın size faşizm. Üstelik biz buna toplum olarak oldukça yakınız , yoksa bu yorum çok mu iyimser. Nitekim son günlerde ülkemizde hukukçu bir siyasi parti lideri de siyaset felsefesine; “Başbakanlık Rejimi” diye yeni bir yönetim biçimi eklemiştir.Fransız İhtilal’inin ve demokrasi anlayışının fikir babalarından olan Jean Jacques Rousseau da zaten; (Toplum Sözleşmesi’nde),demokrasinin asla var olmadığını ve olamayacağını söylemiyormuydu. Tam bir ironi.

Hem ülkemizde, hem de demokratik batı toplumlarında veya ne zaman ihtilal olacağı ne zaman yağmur yağacağı kadar tahmin edilemeyen Orta Amerika ve benzeri ülkelerde en büyük korku İHTİLAL , veya DARBE ile iş başına gelecek olan DİKTATORYADIR. İhtilal; toplumu normal akışından uzaklaştıran sosyal bir mutasyondur. Kötü yönde olabileceği gibi iyi yönde de sosyal mutasyonlar olabilir. Ancak yasalara aykırıdır. Nitekim ATATÜRK için de padişah tutuklama emri vermişti. Şayet ezilen sömürülen TÜRK ULUSU’ndan, söz ediyorsak; onun ATATÜRK ve Kuva-i Milliye Ruhuna verdiği gönülden destekle mucizevi bir şekilde kazanılan Kurtuluş Savaşından söz ediyoruz demektir. ATATÜRK’ün inkılapları (veya devrimleri); sosyal doğası kulluk olan milleti özgür bir vatandaş yapmak şeklinde bir mutasyona uğratmıştır. Osmanlı toplumunun içinde aktığı nehir yatağı değiştirilmiş ve genişletilmiştir. Bu yatak TÜRKİYE CUMHURİYETİDİR ve bu yatakta akan TÜRK ULUSU da aktığı yatağı çok sevmiştir. Ülke barış içinde olduğu sürece TÜRK ULUSU yatağında sessiz ve sakin akacaktır kanısındayım. ATATÜRK: “ YURTTA SULH CİHANDA SULH ” düsturuyla onu Türk Gençliğine emanet etmiştir.⁷²

Bazıları ATATÜRK için; faşist, diktatör yakıştırmaları yapmaktadırlar.Mesela tarihçi Lord Kinross kitabında gerçi bu tabirleri kullanmıyor ama verdiği anı örneklerinden hareketle okuyucuyu böyle bir sonuca yönlendiriyor⁷³. Maurice Duverger ise; onun otoriter fakat asla faşist veya totaliter bir lider olmadığı, kişiliğiyle demokrasinin

⁷² Atatürk, Nutuk, Hazırlayan Kemal BEK, Bordo Siyah Klasik Yayınları, s.668-669

⁷³ Lord KINROSS, ATATÜRK, Bir Milletten Yeniden Doğuşu, Altın Kitaplar yay. S.546 ve devamı

gelişmesi ve ülkede yerleşmesini sağladığı görüşündedir.⁷⁴ ATATÜRK hakkında önemli hatıraların yazarı Falih Rıfkı Atay ise; kurduğu cumhuriyet rejimine bakıldığında diktatörlüğün onun yapısına uygun olmadığını ifade etmektedir.⁷⁵ İkinci Adam İsmet İnönü ise ATATÜRK'ün demokrasiden sapmamamız gerektiğini belirtmektedir. Profesör Yüksel Ülken ise dipnotta verilen kitabında; yapılan askeri müdahalelerden kısa bir süre sonra demokrasiye dönüldüğünü belirtmektedir. Bence 1960 sonrası Türkiye'de hiç askeri darbe yapılmamıştır ve yapılanlar ise askerlerin kullanıldığı sivil darbelerdir. Başaramadığı takdirde idam edileceğini bilerek , - Talat Aydemir gibi - darbe yapan fakat başarınca da kısa bir süre sonra yönetimi sivillere devreden darbecilere bakarak, bunun askeri darbe olduğunu söyleyemeyiz. Darbe sonuçları itibariyle kimin işine yarıyorsa onlar tarafından planlanıp yapılmış olur. Mesela Fransız ihtilalinin burjuvalar tarafından yapılmış olduğu gibi. Hele 1980 darbesini, sonuçta ülkeyi getirdiği noktaya bakarak askeri bir darbe olduğunu kim söyleyebilir. Tam bir siyasi darbe. Sonuçta bu günün Türkiye'si.

Dünyada genel kabul görmüş olan demokrasinin olmazsa olmaz ilkelerinden eşitlik ve özgürlük, TABİİ HUKUK OKULU'nun Fransız İhtilalinin meşalesini yakan kavramları olup, asıl kaynağı; STOA FELSEFE OKULU'ndan gelmektedir. Stoa okulu; evrenin LOGOS (AKIL)⁷⁶ dan oluştuğunu ve her insanın akıl dolayısıyla bu logosun bir parçası olarak birbirlerine eşit sayıldığı bir düşünceye sahipti. M.Ö. 4. asırda bu düşünceler romantik hatta hayali gelebilir çünkü bu dönemde Yunan toplumunda kölelik vardı. Ancak Stoa Okulunun kurucusu Kıbrıslı Zenon'dan sonra okulun müdürü olan Kleantes bir köleydi. Gece efendisinin hizmet eder, gündüz ise okulda ders verir ve müdürlük yapardı. Yani Stoa okulunda; bütün insanlar eşit kabul edilir ve hiç kimse köle ve özgür ayırımı yapmazdı. Demek ki eşitliğin temelinde AKIL bulunmaktadır.

Özgürlük ise; "Kendi kuralını kendi koyan" yani OTONOM olan anlamındadır ve Alman filozofu I.Kant'ın; "Pratik Aklın Eleştirisi" adlı eserinde en çağdaş şekliyle Fransız İhtilalinden bir yıl önce ortaya konulmuştur.⁷⁷

⁷⁴ Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN, Atatürk ve İktisat, s.263

⁷⁵ Prof. Dr. İsmet GİRİTLİ, Atatürk Yolu, s.112

⁷⁶ Alfred WEBER, Felsefe Tarihi, (Çev. H. Vehbi ERALP), s. 92

⁷⁷ Walter Kaufmann-Forrest E.Baird, From Plato To Nietzsche,1994 by Prentice-Hall,Inc. s.867-877

Bu nedenle 1789 Fransız ; “İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesinin” altında Stoa felsefesinin; “Taşındığı akıl dolayısıyla eşitliğe ve özgürlüğe hak kazanan insan modeli” yatmaktadır. ATATÜRK’ün kendi kuralını kendi milletinin koymasını istemesi yani birey için OTONOMİ’nin, millet için karşılığı olan TAM BAĞIMSIZLIK sanıyorum felsefi bir temele de sahiptir. Böylece bireyin akli dolayısıyla EŞİT ve ÖZGÜR oluşu, devletin diğer devletlerle EŞİT ve EGEMEN oluşuyla analogik bir yapıya sahiptir. Bir devlet de ancak TAM BAĞIMSIZ ise EGEMEN olabilir veya EGEMEN bir devlet ise o halde aynı zamanda TAM BAĞIMSIZ da olmalıdır. ATATÜRK; Türkiye Cumhuriyetini işte bu nedenle tam bağımsız bir devlet olarak kurmak istemektedir. Yoksa o zamanlar da Amerikan mandası isteyenler vardı. Acaba şimdi gerçek statümüz nedir? 4 Kasım 1950 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini kabul ettiğimiz ve anayasamızın 90. maddesine göre de; uluslararası antlaşmalar kanun hükmünde olduğundan, iptali de mümkün olmamakta anayasaya aykırılığı iddia edilememektedir. Bu durumda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Ülkemiz hakkında alacağı tüm kararları kabul etmek zorundayız. Onun için Kıbrıs’ta Loizidou’ya tazminat ödedik. Daha pek çoğu da sırada beklemektedir. Hatta Anan Planı oylamasında; Kıbrıslı Türkler % 65 EVET demişlerdi. Yalnız Güzelyurt Bölgesindeki Türklerin % 85 civarında EVET dedikleri ve Anan Planı gereği -şayet taraflarca kabul edilseydi- üç ay içinde Kıbrıs’ın en verimli bu bölgesindeki Türklerin oradan sürülmeleri gerekiyordu. Öyleyse referandumun nasıl demokratik olduğunu söyleyebiliriz. Bunların çağdaş demokrasi, devlet ve egemenlik kavramına uygun düştüğünü söyleyen hukukçular ve insan hakları savunucularına karşılık, demokrasi ve insan haklarının emperyalizmin baskı araçları olduğu görüşünde olan düşünürler de vardır. Nitekim bu referandumda baskı uygulanmıştı. Kısaca demokratik sistemin kendisi çok iyi, sadece onu dejenere etmek çok kolay görünüyor.

Tekrar Fransız ihtilaline dönecek olursak; ihtilali Tabii Hukukçular etkilemiştir ve onların da fikir babası Stoa felsefesidir. Öyleyse neden Stoa filozofları Eski Yunanda ihtilal yapıp bütün insanların eşit ve özgür olduğu demokratik toplumu yaratamamıştır da bunu Fransızlar başarmışlardır? Bu soru ancak Klasik Liberalizmin⁷⁸ kurucusu Adam Smith’in; “Milletlerin Servetleri” ve bir de I. Kant’ın; “Pratik Aklın Eleştirisi” adlı eserleriyle açıklanabilir kanısındayım. Şöyle ki; Klasik Liberalizm “Serbest Giriş-Çıkış Varsayımı” na dayalı olarak içinde bireylerin özgür

⁷⁸ Adam SMITH, The Wealth of Nations, The Modern Library, s.1155

davrandıkları hayali bir “Tam Rekabet Piyasası”⁷⁹ ve kendi çıkarını maksimize edecek tarzda RASYONEL davranan hayali bir insan; HOMOEKONOMICUS kabul ediyordu. İşte size akıllı olduğu için özgürlüğü hak eden insan. Bence demokrasinin -sine qua non- yani olmazsa olmaz kuralı budur. Hatta bu özgürlük ; “Bırakınız Yapsınlar, Bırakınız Geçsinler” sözüyle sınırları aşmakta bütün ülkeleri hedeflemektedir. Bu özgürlüğü engelleyen unsur olarak da Liberalizm devleti görmektedir. Nitekim İngiliz filozofu H. Spencer⁸⁰ devleti küçülterek ekonomiden uzak tutmak istemektedir.⁸¹ Bir tarafta liberal ekonominin özgür insan modeli diğer tarafta mevcut toplumda özgür olmayan insanları tam bir çelişki arz etmekte; EŞİT ve ÖZGÜR İNSAN anlayışı liberalizmin yapısına uygun olduğundan toplumsal yapıda BURJUVA tarafından görünüşte bir değişiklik düşünülmüş ve 1789 da karşımıza Fransız İhtilali çıkmıştır. İhtilal sonrası asıl üretici olan köylü ve çiftçilerin ekonomik durumlarında bir iyileşme olmamış ve burjuva tarafından kandırıldıklarını anlamışlardır. İhtilal zamanla burjuvayı toplumda gerçek egemen sınıf yapmıştır. Bu bakımdan sadece Karl Marx değil, Lorenz Von Stein, W. H. Riehl, W. Pareto gibi ihtilal teorisyenleri için de Fransız İhtilali bir burjuva hareketidir diyebiliriz. Özellikle W. Pareto'nun ; “Elitler Devranı Nazariyesi” sanki günümüz Latin Amerika ihtilalleriyle doğrulanmaktadır. Bir Fransız atasözü; “Değiştikçe aynı şey, ne kadar değişse aynı şey”⁸² diyor. Daha önce asil krallar vardı, şimdi yerlerine Burjuvalar geçmiş oldu. Böylece Fransız İhtilaline bakarak bir ihtilal tanımı yapacak olursak: “HER ŞEYİN AYNI KALMASI İÇİN HER ŞEYİN DEĞİŞTİRİLMESİ YÖNTEMİ” dir diyebiliriz. Halbuki ihtilal üretim ilişkilerinin değiştirilmesi yöntemi olarak ancak ÜRETİM, TÜKETİM, BÖLÜŞÜM gibi konularda toplumdaki bireyleri EŞİTLEYİCİ, birbirine yaklaştırmaya davranırsa sosyal denge ve SOSYAL ADALET sağlanmış olur aksi halde katastrofi kaçınılmazdır. Böylece Fransız İhtilaliyle ortaya çıkan eşit, özgür ve halk egemenliğine dayanan demokratik toplum yapısının diğer bir hikayesini elde ederiz. Şüphesiz kötü uygulamalardan dolayı demokratik sistemi karalayamayız ama yanlış yöneticilerin elinde dejenere olmaya müsait bir özelliği de bulunmaktadır ve asıl kusur sistemde değil uygulayıcılardadır. Nitekim kanunların emredici özelliğini kendi kişiliğiyle özdeşleştiren savcı veya hakimlerin, veya bazı

⁷⁹ Richard G. LIPSEY- Peter O. STEINER, Economics, s.235 (The Assumptions Of Perfect Competition)

Ayrıca bk. Prof. Dr. Tefik PEKİN, Ekonomiye Giriş, s.29 (Tam Rekabet Şartları)

⁸⁰ Ord. Prof. Dr. Hans FREYER, İhtilal Nazariyeleri Tarihi (Çev. Tahir ÇAĞATAY) D.T.C.F. yay.s.57

⁸¹ Ord. Prof. Dr. Hans FREYER, İhtilal Nazariyeleri Tarihi (Çeviri; Tahir ÇAĞATAY), s.52

Ayrıca bk. George SABINE, Siyasal Düşünceler Tarihi, Cilt.3, (Çeviri; Özer OZANKAYA), s.100

⁸² George SABINE, Siyasal Düşünceler Tarihi, (Çeviri; Özer OZANKAYA), s.104

yöneticilerin kendilerini kanunların üstünde görmeye başlamaları gibi. Halbuki hukukun üstünlüğünü kabul eden devletlerde kanunların üstünde insan olamaz.

SONUÇ

İzmir İktisat Kongresinin ekonomik felsefesinin Türk ekonomisine yansımalarının analizini yapmak için bu kongrenin kimin düşüncesi olduğunu iyi saptamak gerekir. Yukarıda yapılan açıklamalardan bunun ATATÜRK olduğu tartışmasız doğrudur. ATATÜRK daha 19 Mayıs 1919 da Samsun'a çıkarken nasıl bir devlet kuracağını, hangi ekonomik modeli uygulayacağını biliyordu. Yoksa asırlardır halkı teba olmaya şartlanmış bir toplumu alışkanlıklarından koparıp onları egemen yapmanın çok zor olmasının yanında, kendisinin yeni bir padişah olması daha kolaydı. ATATÜRK zoru seçtiğine göre bu önceden hesaplanmıştı. Geriye halkın kanaati ve onayı kalıyordu ki bu da Kurtuluş Savaşı zorluklarını üstlenen ve bir millet olduğunu ispat ederek Teşkilat-ı Esasiye'yi⁸³ kabul eden Türk Milletine kalıyordu. İşte bu manada yeni devletin ekonomik modelini de önceden planlayan ATATÜRK; İzmir İktisat Kongresi ile halkın düşüncesini ve önerilerini almak istiyordu. Kısaca Türk tarihini çok iyi kavramış olan ATATÜRK, tarihin geldiği noktayı iyi yakalayarak Türkiye Cumhuriyetini Türk Ulusu ile yaratmıştır.

Aslında Osmanlı İmparatorluğundaki çöküşü durdurmak ve daha az kayıpla toprak bütünlüğünü korumak için İttihat ve Terakki Partisinin de belirli bir planı uygulamaya konulmuştu. Bu plana göre; azınlıklara daha fazla siyasal ve ekonomik v.s. haklar vererek ve bazı yabancı devletleri de aynı yollarla memnun edip toprak bütünlüğünün korunabileceği düşünülüydü. Bu projenin akim kalmasını Birinci Dünya Savaşının çıkmasına bağlayanlar olabilir. Ancak başta İngiltere ve emperyalist devletler çok önceden Osmanlı'nın kağıt üzerinde paylaşımını yapmışlardı⁸⁴ ve sıra uygulamanın başlatılması için bir bahane bulunmasına gelmişti. Onu da Yavuz gemisinin Rusya'yı bombalamasıyla bulmuş oldular. Sonuçta Osmanlı İmparatorluğu savaşı kaybetti ve ağır bir bedel ödemek zorunda bırakıldı.

İşte ATATÜRK, bu bedele isyan ederek Türkiye Cumhuriyetini kurmayı başaran kişidir. Şimdi biraz diyalektik yaparak İttihat ve Terakki'nin düşüncesine TEZ dersek, ATATÜRK bir ANTİTEZ olur. Gerek W. Hegel⁸⁵ diyalektiğinde gerekse K.Marks'ın diyalektik materyalizminde ; Tez ile Antitez arasında ortak bir nokta

⁸³ Doç. Dr. Özkan TIKVEŞ, Anayasa Hukuku Dersleri, Cilt I, EGE ÜN. İ.T.B.F. Yay. 1976, s.136-137

⁸⁴ Şevket Süreyya AYDEMİR, Tek Adam, Cilt 1, s.329

⁸⁵ Bertrant RUSSEL, history of Wesrem Philosophy, s.703

vardır ve tam olarak birbirlerini dışlamazlar yoksa sentez olamaz. İttihatçılar dini alanı bütün uluhiyeti ile padişaha bırakarak toplum yönetimini meclis eliyle götürmek için MEŞRUTİ bir devlet yapısından yanaydılar. Önceleri ATATÜRK de İttihatçı iken egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olması fikirleri nedeniyle onlardan ayrılmıştır. Her ikisinde de meclis ortak noktadır. O halde yukardaki İttihatçı TEZ'e karşılık, ATATÜRK'çü ANTİTEZ'den çıkan SENTEZ nedir? TÜRKİYE CUMHURİYETİ. Nitekim kurulan İstiklal Mahkemelerinde yargılanıp idam edilenlerin çoğu İttihatçıdır.⁸⁶ Hatta İzmir Suikasti nedeniyle İttihatçı olan Kazım Karabekir de suçlanmıştı. Onu İnönü'nün kurtardığı söylenir.

⁸⁶ Şevket Süreyya AYDEMİR, Tek Adam, Cilt 3,s.279

KAYNAKÇA

ATATÜRK, NUTUK. Bordo Siyah Klasik Yayınlar, 2007

AFETİNAN, Ayşe. İzmir İktisat Kongresi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1982

AVCIOĞLU, Doğan. Türkiyenin Düzeni, Bilgi Yayınevi,1971

AYDEMİR, Şevket Süreyya. Tek adam(Üç Cilt), Remzi Kitabevi,1993

AYSAN, Mustafa. Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1987

BAĞIŞ, Ali İhsan. 1885-1985 Türkiye Ekonomisinin Yüzüncü Yılı Sempozyumu
İzmir Ticaret Odası, 1985.

BEER, Max. Sosyalizm ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi, Kitap Bilim Dizisi 1

BORATAV, Korkut. Türkiye İktisat Tarihi, İmge Kitabevi, 2009

COTTERET, Jean Marie- EMERİ, Claudia. Seçim Sistemleri, Gelişim Yay.1975

DOBB, Maurice. Kapitalizm Sosyalizm Az Gelişmiş Ülkeler ve Ekonomik
Kalkınma, Doğan Yay. Ankara, 1973

DURU, Cihan.- TURAN,Kemal- ÖNGEOĞLU,Abdurrahman. Atatürk Dönemi
Maliye Politikası 1. Kitap, Tisa Matbaacılık Sanayii Ltd. Ankara

DUVERGER, Maurice. Siyasal Rejimler, Gelişim Yayınları, 1974

ERASLAN, Cezmi. Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk,KumsaatiYay.2003

ERENDİL, Muzaffer. Çok Yönlü Lider Atatürk,T.C. Genel Kurmay Bşk. 1968

ERSOY, Arif. İktisadi Teoriler ve Düşüncelerin Gelişme Tarihi,2.B.AbamY.1990

- FEYZİOĞLU, Turhan. Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1987
- FREYER, Hans. İçtimai Nazariyeler Tarihi, Türk Tarih Kurumu, 1960
- İLKİN, Akın. Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, Y.K.Bank. 1981
- KAUFMANN, Walter- BAIRD, E. Forrest. From Plato To Nietzsche,P.Hall 1994
- KINROSS, Lord. Atatürk, Altın Kitaplar Yay. 2006
- KUMKALE, Tahir Tamer. Atatürk'ün Ekonomi Mucizesi, Pegasus Yay. 2007
- KUTAY, Cemal. 70 Yıllık Hakikatler, Yeni Asır Gazetesi, 6 Nisan 1979
- LIPSEY, Richard G.- STEINER, Peter O. Economics, Harper& Row Inc.1972
- MUMCU, Ahmet.- ÜÇÖK, Coşkun. Türk Hukuk Tarihi, 6. Bas.Savaş Yay. 1987
- NARMANLIOĞLU, Ünal. İş Hukuku-I, D.E.U. Hukuk Fakültesi ,1998
- ÖKÇÜN, A. Gündüz. Türkiye İktisat Kongresi, Sermaye Piyasası Kurulu, 1997
- PEKİN, Tefik. Ekonomiye Giriş, Ege Ün. İ.T.B.F. Yay.1975
- RUSSEL, Bertrand. History of Western Philosophy, Unwin Ltd.1961
- SABINE, George. Siyasal Düşünceler Tarihi (3 Cilt), Türk Siyasi İlimler D.1969
- SMITH, Adam. The Wealth of Nations, The Modern Library, New York 2000
- TİKVEŞ, Özkan. Anayasa Hukuku Dersleri Cilt I, EGE Ün. İ.T.B.F. Yay. 1976
- TOPRAK, Zafer. 1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı, İzm. Tic. Od.
- TORUN, Osman N. Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Sem. YKB.1981

WEBER, Alfred. Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, 1964